

Budgettaire uitdagingen voor België

2013/14

23 | 09 | 2013

MENSEN

WELVAART

BESCHERMING

Executive Summary

Drie jaar geleden werd Europa ondergedompeld in de eurocrisis. Vandaag kampen de meeste Europese lidstaten nog steeds met een enorme schuldenlast. Aan het einde van 2012 was de overheidsschuld in de eurozone aangegroeid tot 90,2% van het BBP. Recent gepubliceerde cijfers tonen voornamelijk nog geen grote ommekeer, met schuld ratios die in de meeste lidstaten gewoon blijven aangroeien. Met een schuld ratio van 104,5% van het BBP is België op dit moment het land met de vijfde grootste schuld ratio. De inspanningen die de regering leverde in 2012 om de schuld van 101,8% naar 99,8% te doen dalen, lijken onvoldoende te zijn geweest om een verdere daling vol te kunnen houden.

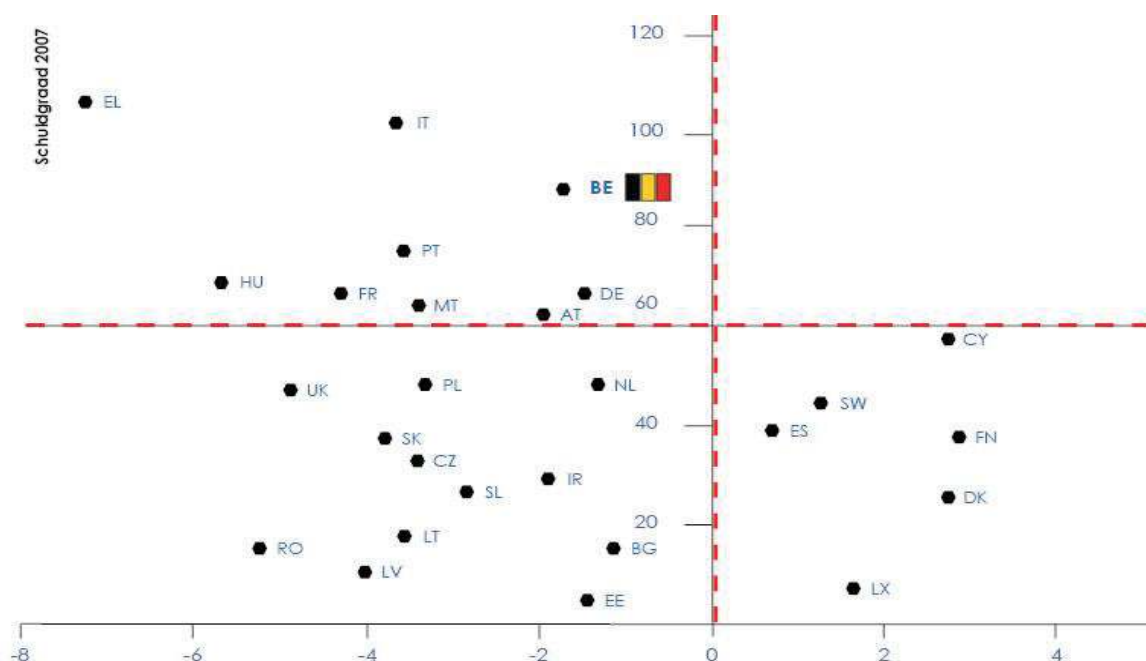
Met een pensioenlast die tegen 2060 dreigt op te lopen tot 31,2% van het BBP en andere almaar stijgende sociale uitgaven, een expliciete staatsschuld die in het eerste kwartaal van 2013 zou opgelopen zijn tot 104,5% van het BBP en een enorme hoeveelheid aan garanties waartoe de overheid zich tegenover de financiële sector en Europese steunfondsen heeft verbonden, staat België voor een enorme budgettaire uitdaging. De noodzaak van een structureel en doelgericht ingrijpen in de publieke uitgaven lijkt voornamelijk slechts matig door te dringen. Uitzicht op een betere economische situatie of dalende rentetarieven mag geen reden zijn om minder te besparen, aangezien we in de toekomst met alleen maar sneller stijgende kosten ten gevolge van de vergrijzing zullen te maken krijgen. Vervolgens mogen we ook niet blind zijn voor alle garanties waartoe de overheid zich de voorbije jaren heeft verbonden tegenover de financiële sector en de Europese steunfondsen (EFSF, ESM, ...). Samen kunnen deze oplopen tot meer dan 100 miljard euro.

IVAN VAN DE CLOOT,
Chief Economist Itinera Institute

1. De feiten: België boekte structurele tekorten in goede jaren

De meeste discussies over de houdbaarheid van de openbare financiën vertrekken vanuit de cijfers omtrent begrotingstekort en overheidsschuld. Hoewel de Europese Unie haar lidstaten als richtlijnen een overheidstekort van 3% van het BBP en een schuldniveau van 60% voorschrijft, zien we dat België er eigenlijk nog nooit in geslaagd is haar schuldniveau onder 80% van het BBP te krijgen. Analyses over het structureel onderliggend begrotingstekort waarbij dus eenmalige maatregelen zoals de verkoop van gebouwen en dergelijke buiten beschouwing worden gelaten, wijzen erop dat ons land eigenlijk evenmin een evenwicht boekte aan de vooravond van de crisis. Dit geldt trouwens voor verschillende landen in de Europese Unie. Ook Duitsland, Frankrijk, Portugal, Hongarije, Italië en Griekenland hadden reeds voor de crisis een excessieve overheidsschuld én boekten een structureel tekort. Ondanks het uiten van goede intenties met het in het leven roepen van het Zilverfonds, werd er in praktijk, ondanks dat die mogelijkheid er was, in deze voortvarende periode amper geld voor de toekomstige generaties opzij gezet. Sterker nog, tussen 2001 en 2006 trachtte de regering de begroting in evenwicht te houden met enkele creatieve ingrepen, zoals het verkopen van overheidsgebouwen om ze daarna te huren en het opsouperen van de pensioenfondsen van Belgacom.

Grafiek 1: Schuldgraad en overheidstekort in 2007 in Europa

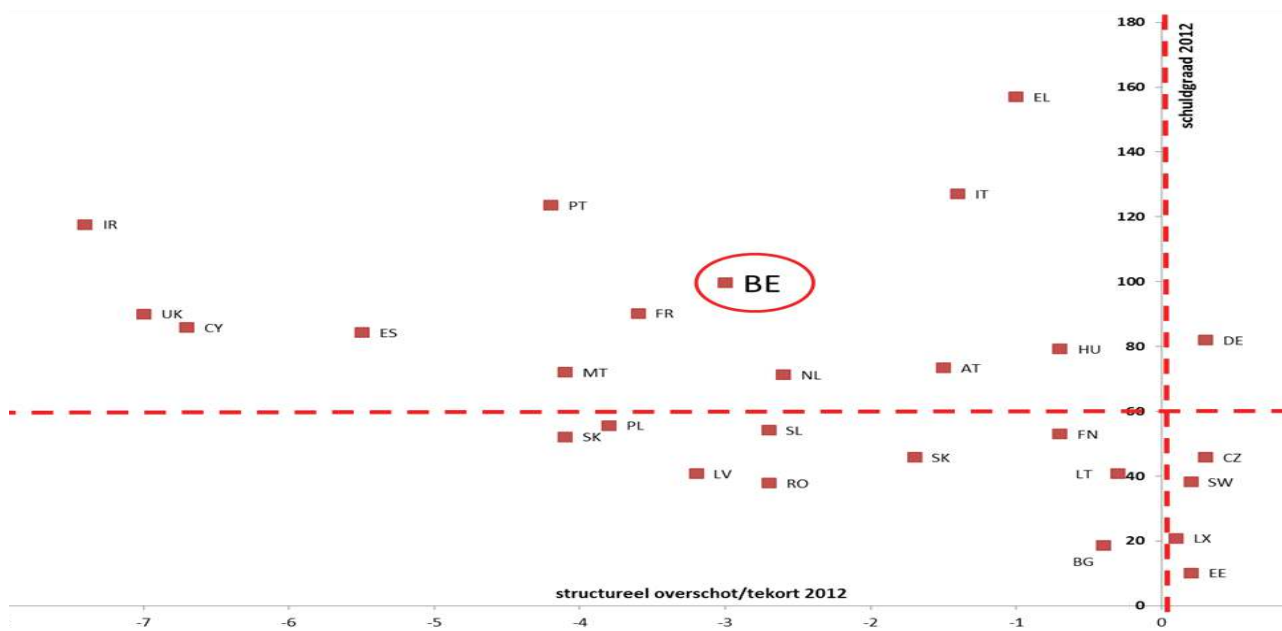

Bron: Eurostat, Ameco

Ook in jaren van hoogconjunctuur, zoals de jaren vóór de crisis, boekte een overgrote meerderheid van de lidstaten een structureel tekort op hun begroting

Vijf jaar later slagen nog minder lidstaten erin een structureel overschot te boeken. Laten we echter niet vergeten dat de meeste van deze landen reeds in 2007 een tekort boekten.

Grafiek 2: Schuldgraad en overheidstekort in 2012 in Europa

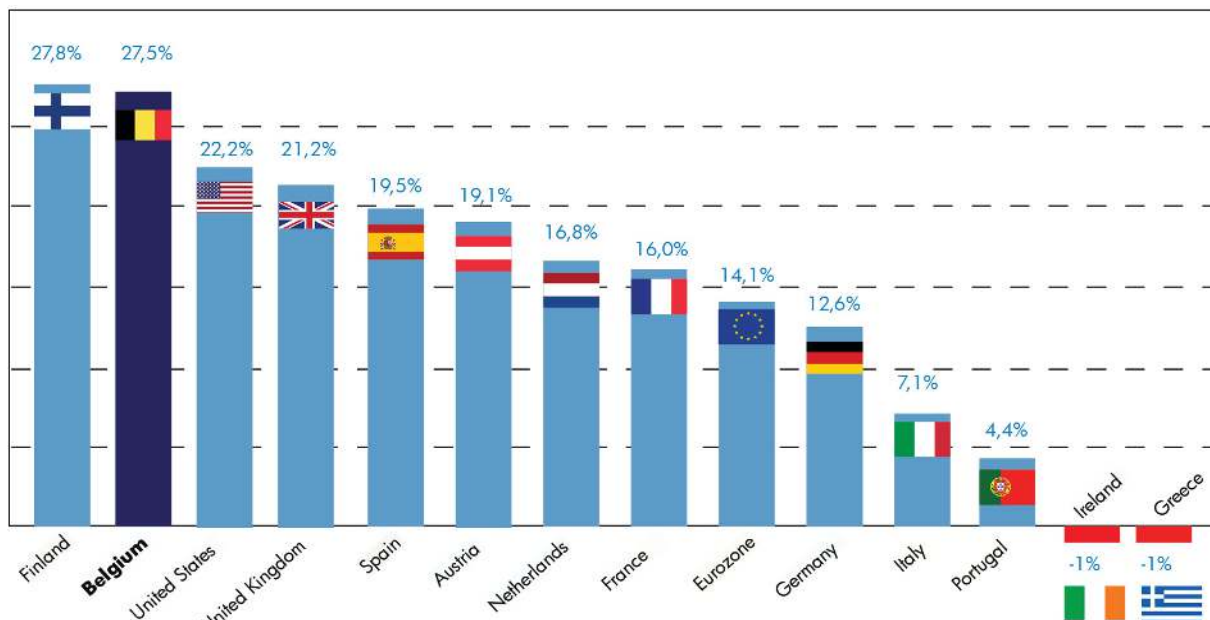

Bron: Eurostat, Ameco

2. Belgische overheidsuitgaven blijven stijgen sinds 2007

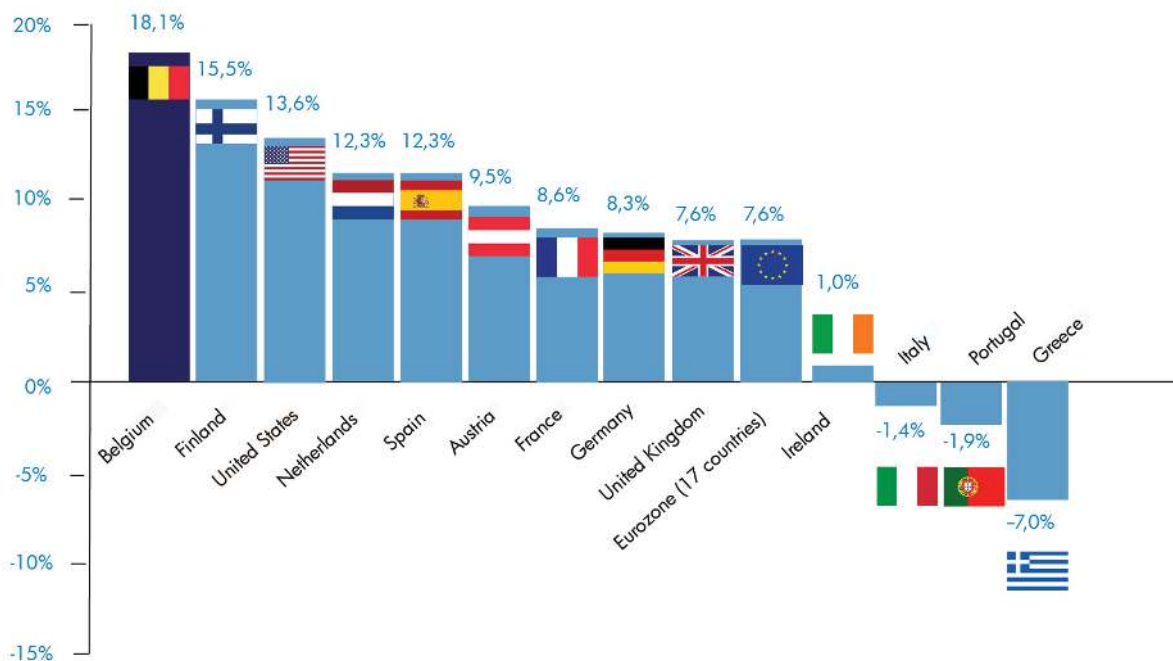
Tussen 2007 en 2012 namen de overheidsuitgaven in nominale termen in België veel sterker toe dan gemiddeld in de Eurozone. Maar ook de reële overheidsuitgaven namen in België tussen 2007 en 2012 sterk toe in vergelijking met andere landen. Meer nog, met een toename van de reële overheidsuitgaven met 18,1% spant België de kroon in vergelijking met landen als Finland, de Verenigde Staten en Duitsland.

Grafiek 3: Wijziging nominale overheidsuitgaven tussen 2007 en 2012

Bron: Ameco, Eurostat

Grafiek 4: Wijziging reële overheidsuitgaven tussen 2007 en 2012

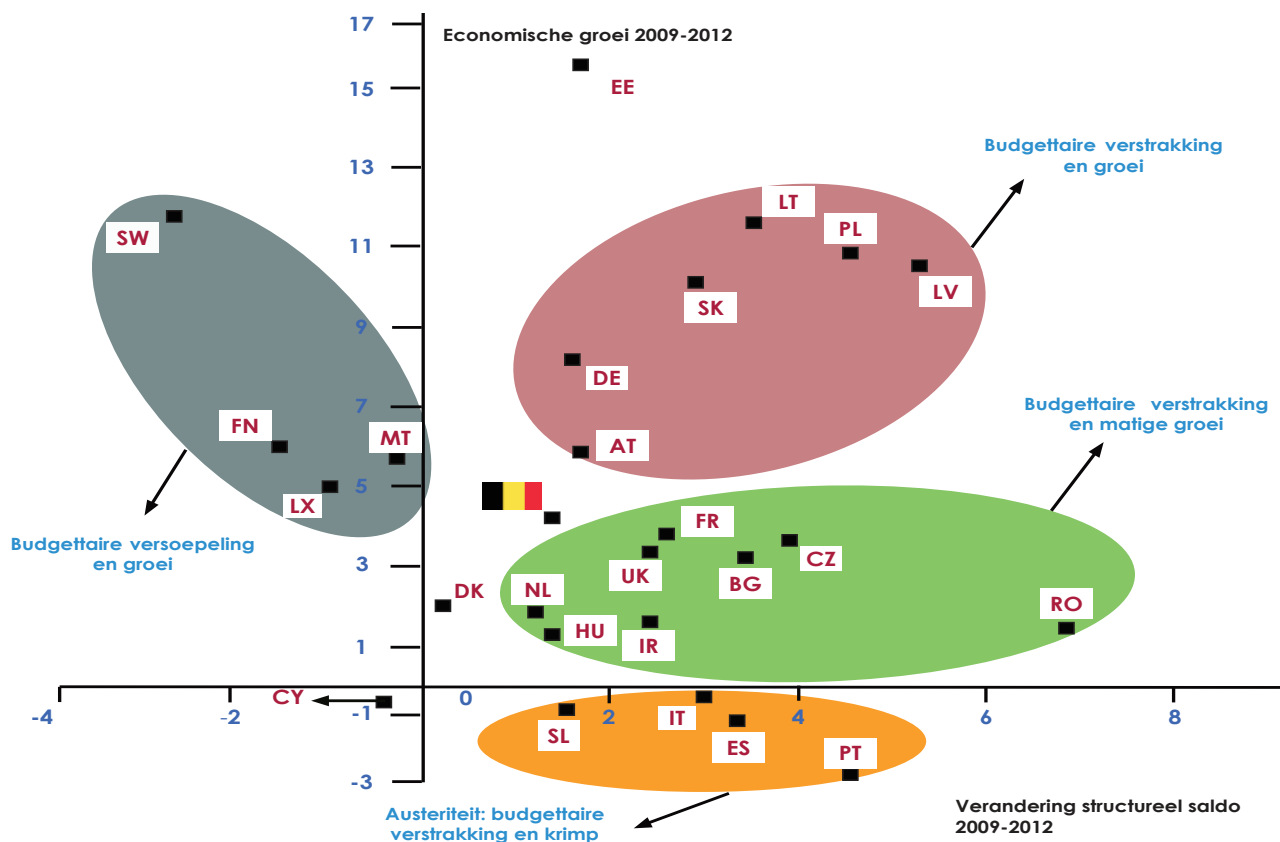
Bron: Ameco, Eurostat

3. Geen austeriteit in België

Tussen 2009 en 2012 vormen er zich vier grote groepen onder de Europese landen. Landen waar er tussen 2009 en 2012 budgettaire ...

1. verstrakking was en redelijke groei: Duitsland, Oostenrijk, Slowakije, Polen, Letland, Litouwen
2. versoepeling was en redelijke groei: Zweden, Finland, Malta, Luxemburg
3. versoepeling was en slechts matige groei: Frankrijk, Nederland, Ierland, Groot-Brittannië, Tsjechië, Bulgarije, Roemenië, Hongarije
4. verstrakking was en krimp: Slovenië, Italië, Spanje, Portugal
5. (rampenzone: Griekenland)

Grafiek 5: Economische groei en verandering structureel saldo 2009 - 2012

Bron: Ameco, Eurostat

Landen als Duitsland en Polen hebben aangetoond dat het mogelijk is een budgettaire strak beleid te voeren dat niet ten koste gaat van de groei. Ook landen als Nederland slagen er in een matige groei te vertonen. Nederland kreeg daarbovenop te maken met een crash van de vastgoedmarkt. Zonder deze crash was de Nederlandse economie waarschijnlijk sterker gegroeid. Laten we oppassen voor de verschillen tussen landen waarbij niet in alle landen het gewicht van factoren aan de vraagzijde even zwaar doorwegen. Ook de andere landen in groep 3 kregen elk te maken met een eigen uitzonderlijk onevenwicht. In België hebben we het geluk gehad niet met dergelijke onevenwichten te maken te krijgen en valt onze economische groei best mee. De stelling dat België zich kapot spaart is dus sterk overdreven. Wij zweven ergens tussen landen met budgettaire verstrakking en matige of sterke groei.

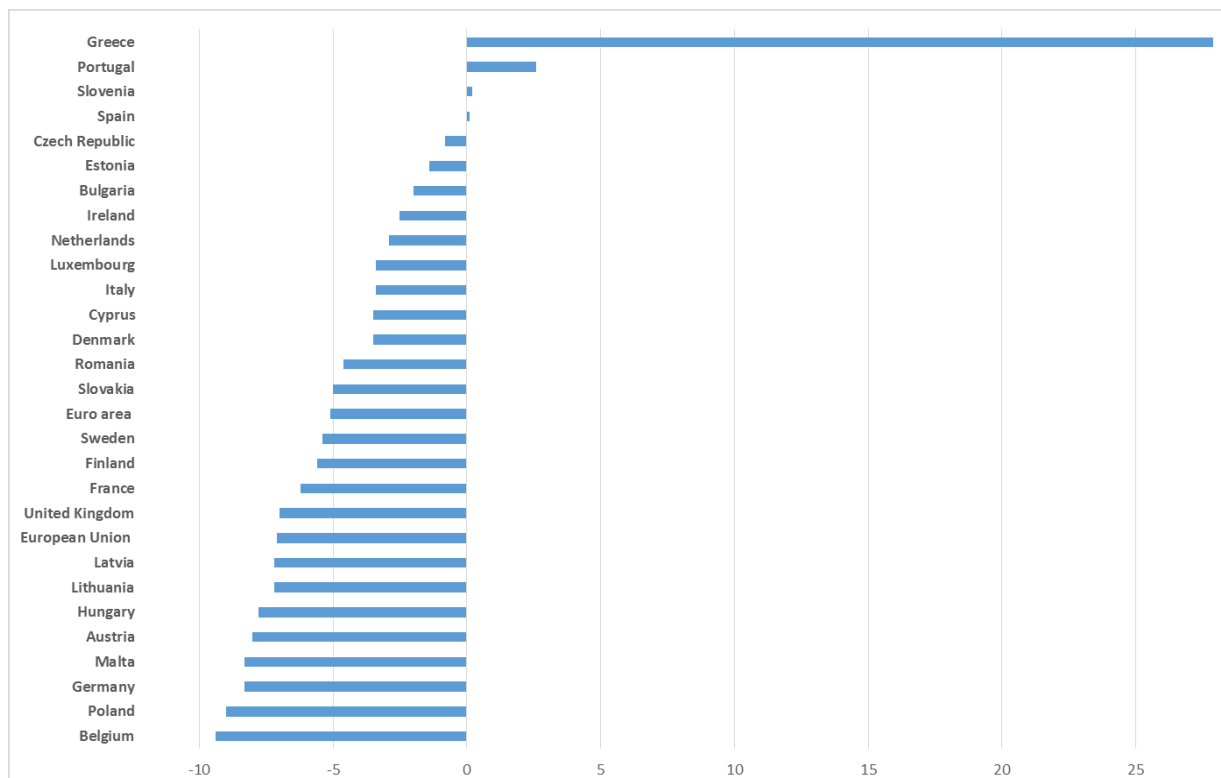
Tussen 2009 en 2012 kent België een matige tot sterke groei. België spaart zich niet kapot en heeft zelfs ruimte om verder te besparen zonder een hypotheek op de economische groei te nemen.

---

4. Het “noemer-effect”: “kapot besparen” niet veralgemenen

Uit verschillende hoeken wordt er geopperd dat overdreven sparen een dergelijk negatief effect op de groei van het BBP kan hebben dat de schulden van een land in procent van het BBP toenemen, ondanks de besparingsinspanningen. Aan de hand van een analyse van de schulddynamiek is het mogelijk de impact van de evolutie van de (nominale) groei op de schuldratio effectief te testen. Tussen 2010 en 2012 is er bij de Europese landen weinig terug te vinden van dit noemer-effect. Enkel Griekenland en Portugal zagen hun schuld toenemen met respectievelijk 27,2% en 2,6% van het BBP, louter als gevolg van de instorting van economie. Wetende dat de schuld van Portugal tussen 2010 en 2012 met 39,9% van het BBP steeg, kan men moeilijk beweren dat dit noemer-effect zelfs in dit land de belangrijkste rol speelt. Rampenzone Griekenland is voor ons duidelijk wel een geval van wat in de volksmond “kapot besparen” wordt genoemd.

Grafiek 6: Wijziging schuld ten gevolge van groei 2010 - 2012

Bron: Ameco, Eurostat

Wijziging schuld in % van BBP

Begin dit jaar toonde Gert Peersman bovendien aan dat de besparingen die België reeds uitvoerde geen negatief effect hadden op de economische groei. Zijn schattingen legden zelfs een beperkt positief effect bloot¹.

5. Europese controle en budgettaire coördinatie: een simulatie

Om het economisch beleid van de Europese lidstaten beter op elkaar af te stemmen creëerde de Europese Commissie in 2011 het Europees Semester: een jaarlijkse cyclus van economische beleidscoördinatie. Ieder voorjaar evalueert de Europese Commissie hierin het economisch beleid van haar lidstaten. Dit europact vergt een terugdringing van structurele tekorten, dit zijn de tekorten die onafhankelijk zijn van de economische conjunctuur. Hoewel België destijds mee akkoord ging met de strengere controle van Europa op de begroting van de lidstaten van de Europese Unie, gaan bij herhaaldelijke negatieve

¹ Peersman, G. (2013), "Is België zich kapot aan het besparen?", Universiteit Gent

evaluaties stemmen op dat de eisen die worden gesteld onredelijk zouden zijn. Europa zou destructief zijn met haar eisen, onvoldoende rekening houdend met de zware economische omstandigheden waarin we ons bevinden. Nochtans heeft een zuiver Keynesiaans beleid, waarbij bijkomende overheidsschuld wordt gemaakt om de economie te stimuleren, in België maar een heel kleine ademruimte. Het is juist nu dat België een grondige herschikking van de overheidsuitgaven zou moeten uitvoeren, om zo die broodnodige ademruimte te creëren. Al drie jaar op rij slaagt België er niet in zich te houden aan de gemaakte afspraken met Europa, ook al eist Europa in eerste instantie structurele inspanningen, waarbij wel degelijk rekening gehouden wordt met de huidige conjunctuur.

Bij het oprichten van de eurozone deden de deelnemende landen afstand van een belangrijk wapen tegen een slabakkende economie: een eigen wisselkoersbeleid. Vandaag beschikken deze lidstaten nog maar over één instrument om twee doelstellingen te bereiken (lagere werkloosheid en verbetering van de handelsbalans). Er zijn een aantal landen die op dit moment een ernstig probleem hebben op het vlak van werkloosheid en competitiviteit. De lidstaten die een overschot hebben op de handelsbalans zouden hun beleid moeten coördineren met de landen die met een competitiviteitsprobleem kampen en dus een tekort hebben op de handelsbalans. Deze coördinatie is geen vrijgeleide voor de noodlijdende landen om niet langer orde op zaken te stellen en de begroting niet langer te saneren, maar kan een hoognodig herstel wel faciliteren.

Op basis van verschillende economische indicatoren hebben we de relatieve bijdrage van individuele landen aan een dergelijk pact van budgettaire coördinatie gesimuleerd. Het volstaat niet om enkel te kijken naar de handelsbalans, aangezien niet alle landen met een positieve handelsbalans even gunstige cijfers kunnen neerleggen wat betreft structureel saldo en schuldgraad. Juist deze laatste cijfers helpen een beeld te vormen van de budgettaire gezondheid van het land, en dus de mate waarin er budgettaire ruimte is om haar eigen economie te stimuleren. Zo vertoont de handelsbalans van Ierland in 2012 een overschot van 5% van het BBP, maar kampt het land wel nog met een structureel tekort van 7.4% van het BBP en bedraagt de schuld 117% van het BBP.

Tabel 1: Economische parameters inzake budgettaire capaciteit

2012	Handelsbalans % BBP	Structureel saldo % BBP	Schuldgraad	evolucie schuldgraad 2007-2012 (wijziging %punt)	groei BBP per hoofd 2007-2012
België	-1,6	-3,0	99,6	15,6	-2,0
Duitsland	7,0	0,3	81,9	16,7	4,1
Estland	-1,5	0,2	10,1	6,4	-5,1
Ierland	5,0	-7,4	117,6	92,5	-10,0
Griekenland	-3,1	-1,0	156,9	49,5	-20,7
Spanje	-1,1	-5,5	84,2	47,9	-7,3
Frankrijk	-2,2	-3,6	90,2	26,0	-2,1
Italië	-0,7	-1,4	127,0	23,7	-9,2
Cyprus	-6,5	-6,7	85,8	27,0	-11,3
Luxemburg	5,7	0,1	20,8	14,1	-9,5
Malta	0,2	-4,1	72,1	11,4	4,7
Nederland	10,1	-2,6	71,2	25,9	-3,0
Oostenrijk	1,8	-1,5	73,4	13,2	1,3
Portugal	-1,5	-4,2	123,6	55,2	-6,0
Slovenië	2,3	-2,7	54,1	31,0	-6,8
Slovakije	2,3	-4,1	52,1	22,5	10,6
Finland	-1,8	-0,7	53,0	17,8	-5,5

Door het bundelen van de krachten van enkele goed presterende Europese landen is het mogelijk een Europees stimulatiepakket samen te stellen. Dit stimulatiepakket vindt zijn uitwerking via de handel tussen de verschillende lidstaten en houdt niet in dat er rechtstreeks (geld)middelen worden overgeheveld naar de noodlijdende economieën.

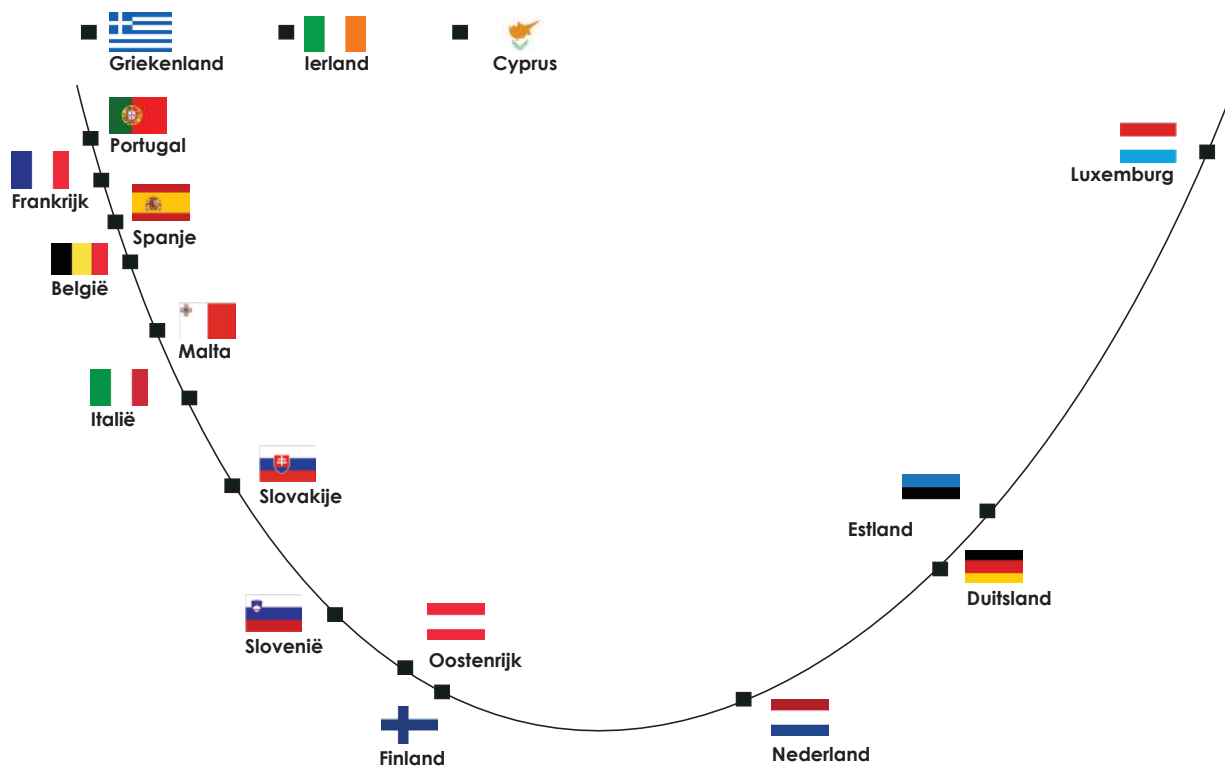
We houden rekening met de handelsbalans omdat landen met handelstekorten het risico lopen dat als ze de binnenlandse vraag stimuleren hierdoor de verhouding tussen import en export nog verder verslechtert. Vervolgens simuleren we ook de verhoudingen volgens de mate waarin de overheidsbegroting zich structureel in de rode cijfers bevindt. Dus indien rekening gehouden wordt met de stand van de economie. Tenslotte nemen we de schuldgraad van het land als maatstaf.

Op deze manier komen we tot de resultaten in tabel 2 als indicatie voor wat de verhoudingen tussen de landen zouden kunnen zijn inzake hun deelname aan een dergelijke budgettaire coördinatie. Uiteraard kan men voor elke indicator argumenten en bezwaren aandragen. Sommigen zullen meer belang hechten aan één indicator, anderen zullen misschien nog met andere parameters komen aandragen.

Tabel 2: Stimuluspakket voor Europa: volgens parameters inzake budgettaire capaciteit

Stimulus	Handelsbalans % BBP	Structureel saldo % BBP	Schuldgraad	gemiddeld
België	0,14	0,33	0,10	0,19
Duitsland	0,77	1,00	0,25	0,67
Estland	0,15	0,97	1,00	0,71
Ierland	0,63			
Griekenland		0,74		
Spanje	0,18			0,18
Frankrijk	0,10	0,22	0,18	0,17
Italië	0,21	0,65	0,00	0,29
Cyprus			0,22	
Luxemburg	0,68	0,96	0,76	0,80
Malta	0,28	0,10	0,33	0,24
Nederland	1,00	0,40	0,34	0,58
Oostenrijk	0,39	0,63	0,32	0,45
Portugal	0,15			0,15
Slovenië	0,43	0,39	0,48	0,43
Slovakije	0,43	0,10	0,50	0,34
Finland	0,13	0,79	0,49	0,47

Grafiek 7: Stimuluspakket: verhoudingen tussen landen

Voor sommige landen zouden de besluiten niet sterk variëren in functie van de gekozen parameter. Sommigen zullen zich verzetten tegen eender welk stimulusbeleid. Voor anderen is de timing niet meer opportuun. Toch denken we dat dergelijke oefening wel een raamwerk is dat gehanteerd kan worden om nuanceverschillen aan te brengen inzake de rol die een bepaald land kan spelen in dergelijke budgettaire coördinatie. Unilateraal een klassiek stimulusbeleid voeren voor een kleine open economie als België heeft volgens ons weinig fundering. Anderzijds hoeft ons land niet per se volledig afzijdig te blijven (als zogenaamde “free rider”) als er een gezamenlijk beleid van coördinatie tot stand gebracht kan worden. Wel met inachtneming van redelijke proporties gezien de specificiteit van de economische toestand.

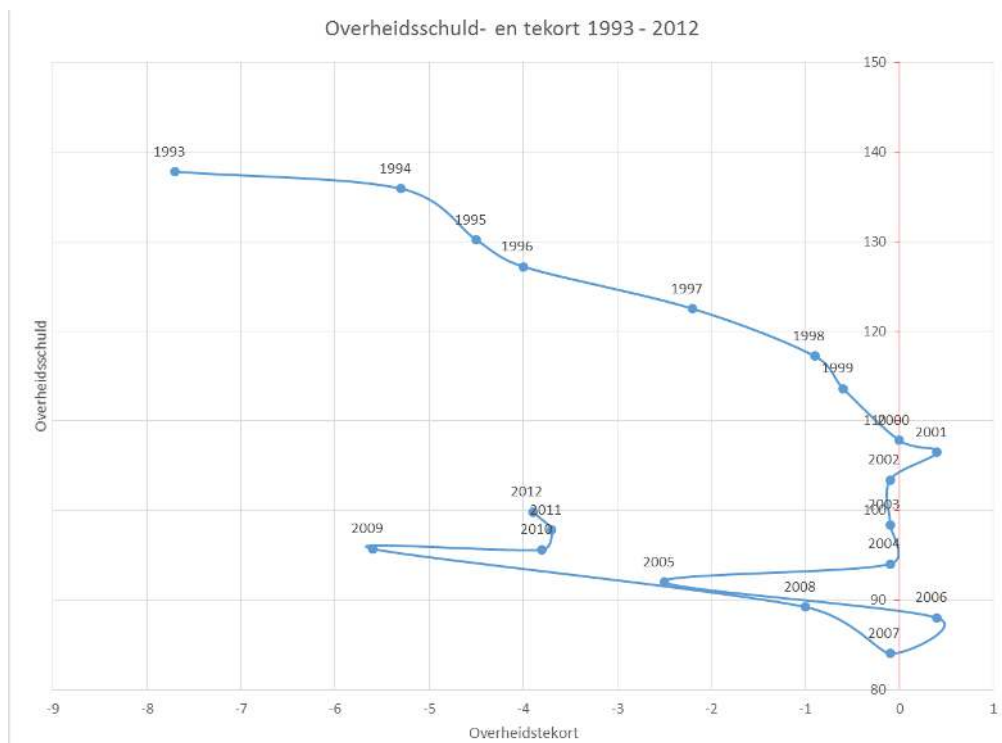
Daarenboven speelt ook de politieke cultuur een rol. Wat was bijvoorbeeld het budgettaire beleid van de landen vóór de crisis? In welke landen is het politiek systeem er voordien in geslaagd een contra-cyclisch beleid te voeren, waarbij de schuld in goede jaren geleidelijk werd afgebouwd? Landen met een dergelijk goed werkend politiek systeem, beschikken in de huidige crisistijden over een buffer waarmee zij de economie kunnen stimuleren.

Het Belgisch begrotingsbeleid in Europese context

1. België en Europa: niet 'kapot besparen'

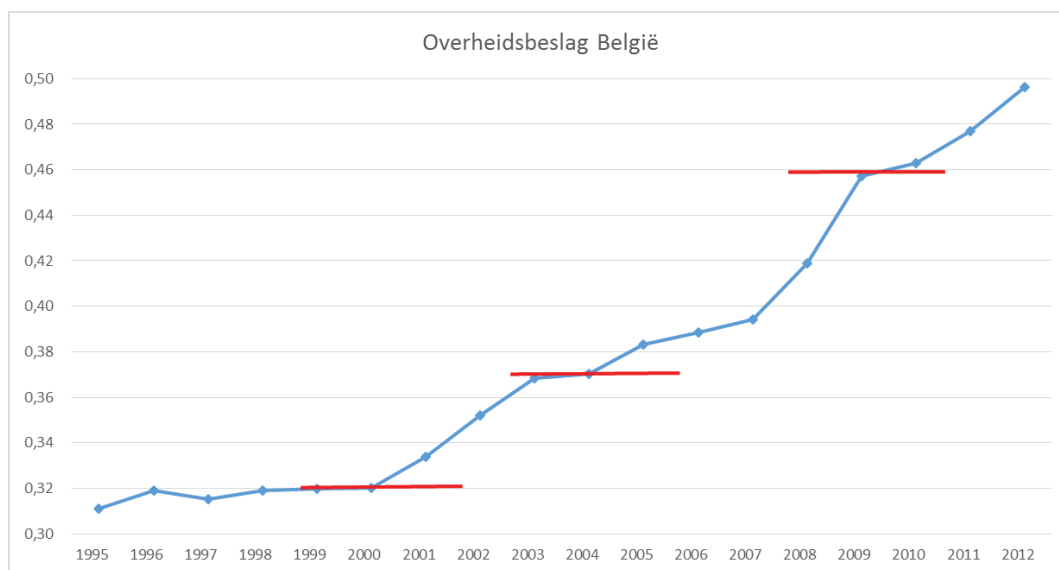
Hoewel men op basis van grafiek 8 kan concluderen dat België haar schuld sinds 1993 voortdurend heeft kunnen afbouwen, geven cijfers over het overheidsbeslag zonder rentelasten een andere blik op de budgettaire situatie. De dalende trend op deze grafiek kan immers voornamelijk toegeschreven worden aan de dalende rentelasten in die periode. Een meevaller voor de regering dus. Kijken we naar de evolutie van de overheidsuitgaven, dan merken we eenvoudig op dat deze uitgaven zonder rentebetalingen sinds 2000 zelfs veel sterker stegen dan het nationaal inkomen. De overheid heeft de verleiding niet kunnen weerstaan om de lagere rentelasten om te zetten in structureel nieuwe uitgaven zodat het overheidsbeslag sinds 2000 van 32% van het BBP steeg naar 49% van het BBP. De beleidsmakers mogen ook de lange termijn effecten van verhoogde overheidsuitgaven niet uit het oog verliezen. Het is voor een overheid een enorme opgave om een schoksgewijs verhoogd overheidsbeslag achteraf terug te dringen. Dit toonden Peacock en Wiseman in 1961 reeds aan met hun plateautheorie van de overheidsuitgaven. Ook België onderging dit fenomeen, met een duidelijke schoksgewijze groei van de overheidsuitgaven tussen 1995 en 2012.

Grafiek 8: Overheidsschuld- en tekort in België (1993-2012)

Bron: Ameco, Eurostat

Grafiek 9: Evolutie overheidsbeslag België

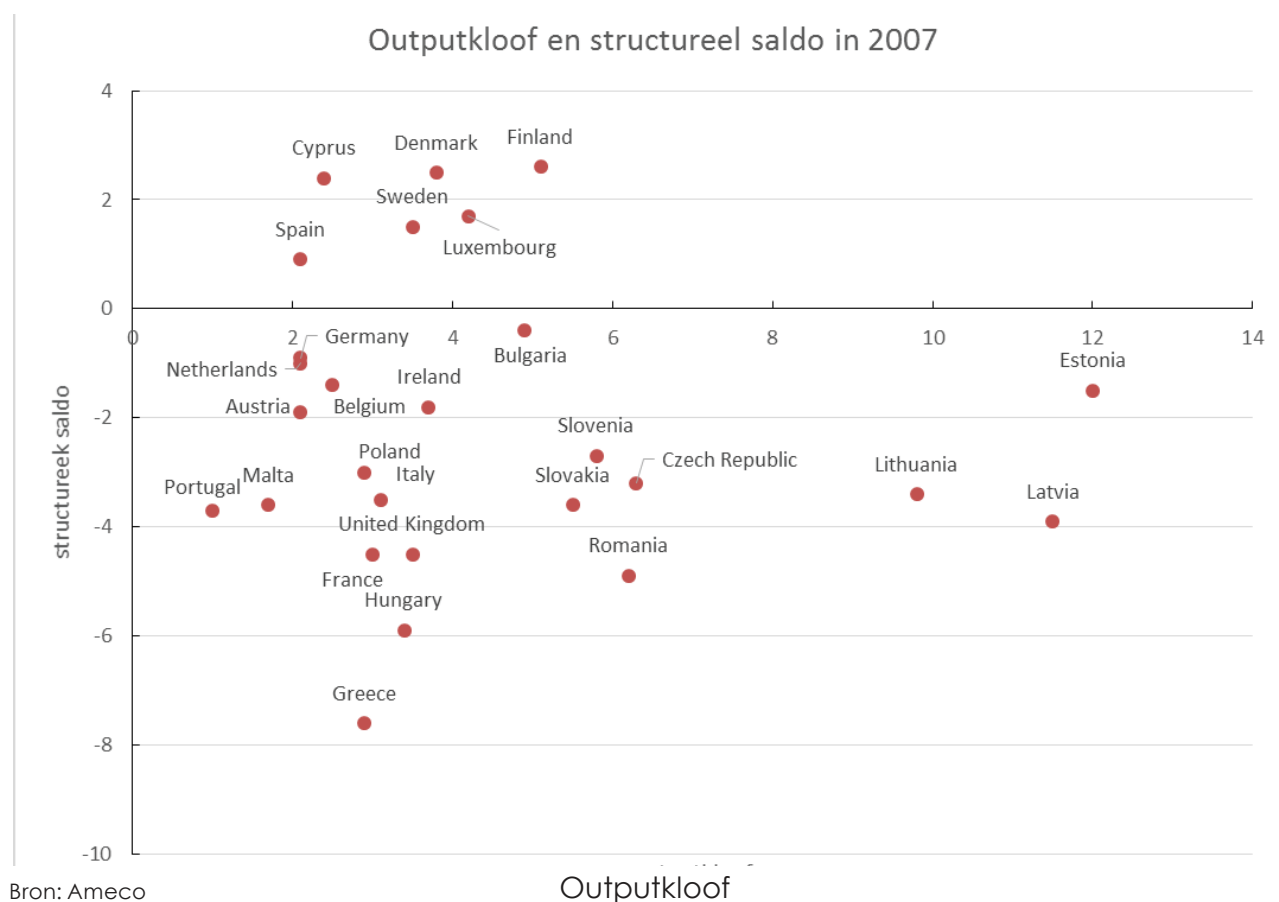

Bron: NBB

Opnieuw is België niet de enige gebleken die het naliet een verstandig contra-cyclisch beleid² te voeren. Onderstaande grafiek toont dat reeds in 2007 veel landen structurele tekorten boekten terwijl hun productie boven hun productiepotentieel lag (positieve outputkloof).

² Bij het voeren van een contra-cyclisch beleid worden in goede economische tijden overschotten geboekt zodat er ruimte is om in slechte economische tijden de budgettaire broekriem wat te lossen om zo de economie zuurstof te geven.

Grafiek 10: Outputkloof en structureel saldo in 2007 in Europa

Regelmatig wordt er gesteld dat austeriteit er toe kan leiden dat het nationaal inkomen zo krimpt dat de schuldratio ondanks de besparingen toch toeneemt. We kunnen dit effectief testen gebruik makend van de analyse van de schulddynamiek waarbij we de opsplitsing maken tussen wat er gebeurt met het primair tekort (PD), zogenaamde stockflow aanpassingen (SF) zoals bijvoorbeeld ten gevolge van privatiseringen of bail outs. Het residu is de zogenaamde sneeuwbalcomponent die te wijten is aan respectievelijk de evolutie van de rentebetalingen en economische groei.

$$\frac{D_t}{Y_t} - \frac{D_{t-1}}{Y_{t-1}} = \frac{PD_t}{Y_t} + \left(\frac{D_{t-1}}{Y_{t-1}} * \frac{i_t - y_t}{1 + y_t} \right) + \frac{SF_t}{Y_t}$$

In 2009 nam de schuld in zowat alle lidstaten sterk toe omwille van de krimp van het bruto binnenlands product. Sindsdien was de impact van de evolutie van de (nominale) groei op de schuld echter in 25 op de 27 lidstaten negatief. Tussen 2010 en 2012 is er bij de Europese landen weinig terug te vinden van dit noemer-effect. Enkel Griekenland en Portugal zagen hun schuld toenemen met respectievelijk 27,2% en 2,6% van het BBP, louter als gevolg van de instorting van economie. Wetende dat de schuld van Portugal tussen 2010 en 2012 met 39,9% van het BBP steeg, kan men moeilijk beweren dat dit noemer-effect zelfs in dit land de belangrijkste rol speelt. Rampenzone Griekenland is voor ons duidelijk wel een geval van wat in de volksmond “kapot besparen” wordt genoemd. Onderstaande tabel toont dit effect voor alle landen op jaarbasis.

Tabel 3: Impact van de evolutie van de nominale groei (BBP) op de geconsolideerde schuld van de overheid

Euro area	2,5	-2,2	-2,3	-0,6
Belgium	1,5	-4,1	-3,5	-1,8
Bulgaria	0,2	-0,5	-1	-0,5
Czech Republic	0,7	-0,4	-0,4	0
Denmark	1,8	-2,2	-0,7	-0,6
Germany	2,8	-3,6	-3,1	-1,6
Estonia	0,8	-0,3	-0,7	-0,4
Ireland	4,9	2	-1,5	-3
Greece	1	5,2	9,7	13
Spain	1,5	0	-0,8	0,9
France	1,7	-2,1	-2,7	-1,4
Italy	3,9	-2,4	-2	1
Cyprus	0,9	-1,9	-2	0,4
Latvia	4,6	0,8	-4,6	-3,4
Lithuania	3,4	-1	-3,9	-2,3
Luxembourg	0,5	-1,5	-1,2	-0,7
Hungary	2,6	-2,9	-3,8	-1,1
Malta	-0,1	-3,7	-2,5	-2,1
Netherlands	2,2	-1,6	-1,4	0,1
Austria	1,5	-2,5	-3,4	-2,1
Poland	-2,4	-2,6	-4	-2,4
Portugal	1,5	-2,1	1	3,7
Romania	0,4	-1	-1,8	-1,8
Slovenia	1	-0,1	-0,6	0,9
Slovakia	1,8	-1,7	-1,9	-1,4
Finland	2,6	-1,6	-2,7	-1,3
Sweden	1,2	-3	-1,8	-0,6
United Kingdom	1,5	-3	-2,6	-1,4

Bron: Ameco, Eurostat

First best blijft in periode van hoogconjunctuur collectief te sparen zodat er ruimte is om de onvermijdelijke crisis op te vangen. Helaas heeft de politiek een structureel probleem om vooruitziend te zijn waardoor we dus vandaag staan voor deze opdracht.

Nu mag de urgentie om budgettair in te grijpen wel groot zijn, toch wordt de inspanning nog regelmatig geminimaliseerd. De inspanning is immers niet groter dan in de jaren 1980, stelt men dan. Hoewel het waar is dat toen ook vijf procent van het nationaal inkomen moest gecorrigeerd worden, horen daar toch enkele kantlijnen bij. De helft van de correctie is destijds gerealiseerd door lagere rentelasten en dat kan moeilijk als een echte inspanning worden beschouwd. Niet alleen konden de regeringen toen nog rekenen op een forse rentemeevaller, er werd ook een algemene devaluatie doorgevoerd en besparingen gingen vooral ten koste van investeringsuitgaven. Geen van die sporen is vandaag nog berijdbaar: de rente staat historisch laag en dreigt zelfs de schuld nog groter te maken als ze heropleeft, de euro verhindert de noodrem van devaluatie (denk maar aan Griekenland) en de investeringen staan al op een zeer laag pitje.

Op eenmalige ingrepen onder het motto 'verkoop de familiejuwelen' moeten we al evenmin rekenen: het gaat hier om terugkerende besparingsnoden en veel juwelen zijn al verpatst. De werkelijke correctie vond in de jaren tachtig voor twee derde plaats door belastingverhogingen, vooral op arbeid. Vandaag is België echter al wereldkampioen in de arbeidsbelastingen. In plaats van een verdere verhoging van deze belastingen is er in dit land in de eerste plaats nood aan een verschuiving van de lasten naar minder groeiverstorende belastingen. Op die manier kan een verbeterde concurrentiepositie tegenover de belangrijkste handelspartners mee bijdragen aan gezondere overheidsfinanciën.

2. Keynesiaans relancebeleid

We zijn het er allemaal over eens dat om de muntunie te doen werken elk individueel land zich moet inschrijven in een Eurozone-context. Het europact vergt een terugdringing van structurele tekorten, dit zijn de tekorten die onafhankelijk zijn van de economische conjunctuur. Het ziet er naar uit dat België wat dat betreft één van de grootste uitdagingen van de eurozone wacht. Zuiver Keynesiaans relancebeleid, waarbij bijkomende overheidsschuld wordt gemaakt om de economie te stimuleren, heeft in België maar een heel kleine ademruimte. Om echt iets te betekenen zou België eerst een grondige herschikking van overheidsuitgaven moeten overwegen, om zo de nodige ademruimte te creëren. De politieke bereidheid om een dergelijke oefening te doen is niet aanwezig. In tijden dat we zoveel spreken over Europese governance is het nochtans duidelijk dat ook België moet beseffen dat de Europese instellingen rekenen op een meer loyale invulling van de gemaakte afspraken.

2.1. *Coördinatie met het monetaire beleid*

Op dit moment worden er immense inspanningen gedaan door de monetaire autoriteiten om de economie zoveel mogelijk te stimuleren via een ultrasoepel rentebeleid. Niet alleen wordt de korte termijnrente rechtstreeks laag gehouden, maar ook de lange termijnrente wordt via een beleid van zogenaamde kwantitatieve versoepeling zo laag mogelijk gehouden. Ooit zullen de centrale banken hiermee ophouden. Op dat moment kan de rente op overheidspapier sterk verhogen wat zal betekenen dat dan de inspanningen om de begroting recht te trekken nog veel zwaarder worden door de hoge rentebetalingen op de overheidsschuld.

In het beste geval bereiken we een (expliciete of impliciete) coördinatie tussen het monetair en budgettair beleid. Hierbij hoeft de centrale bank niet de rente snel op te trekken omdat het risico op inflatie afneemt als inspanningen worden gedaan om de begroting te saneren. Dit is inderdaad een optimale verhouding tussen monetair en budgettair beleid. Een nachtmerriescenario daarentegen zou zijn dat de overheden niet willen inzien dat de begrotingen gesaneerd moeten worden waardoor de centrale bank verplicht wordt om de rente op te trekken om geen inflatierisico's toe te laten. Daardoor worden de rentebetalingen op de schuld echter nog zwaarder waardoor het nog moeilijker wordt om de begroting recht te trekken³.

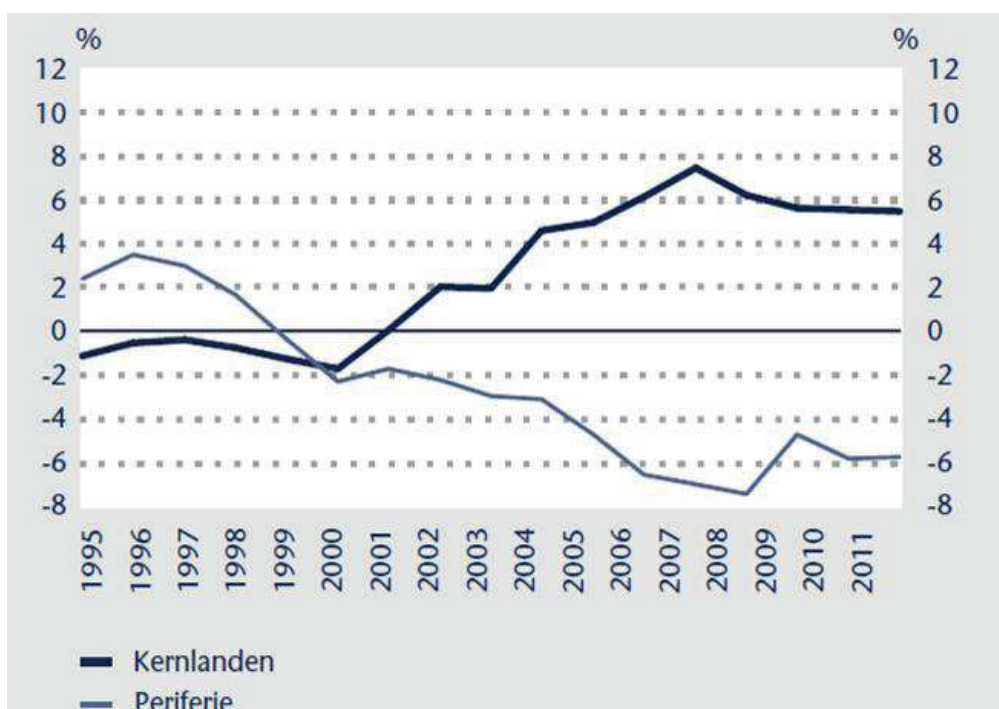
2.2. *Budgettaire coördinatie in Europa*

Er zijn vandaag in Europa een aantal landen die geplaagd worden door hoge werkloosheid maar ook een competitiviteitsprobleem hebben. Als deze landen over beleidsautonomie zouden beschikken inzake budgettair en wisselkoersbeleid, dan konden ze hun economie uit het slop halen zonder dat daardoor hun concurrentiepositie nog verder zou verzwakken. Op het vlak van een individuele lidstaat beschikt men vandaag echter nog maar over één instrument om twee doelstellingen te bereiken (lagere werkloosheid en een verbetering van de handelsbalans). Door beleidscoördinatie tussen landen met een tekort en een overschot op de handelsbalans kan echter toch de dubbele crisis aangepakt worden.

---

³ Nordhaus, W. D. (1994), 'Policy games: coordination and independence in monetary and fiscal policies', *Brookings Papers on Economic Activity*, vol. 2, pp. 139–216.

Grafiek 11: Onevenwichten in betalingsbalansen in Europa (% BBP)

Bron: Ameco, Eurostat

Het resultaat van een goed begeleide devaluatie is een zogenaamde expenditure switch waarbij de daling in de binnenlandse vraag wordt gecompenseerd door meer export. Hetzelfde resultaat kan bereikt worden zonder devaluatie wanneer bijvoorbeeld een land als België een deflatoir beleid voert door het overheidsbeslag terug te dringen terwijl het meer exporteert omdat landen met belangrijke handelsbalansoverschotten zoals Duitsland de interne vraag stimuleren. Het zou verkeerd zijn het voor te stellen alsof dit ten koste gaat van onze Oosterburen. Door beleidscoördinatie komen we integendeel tot een vereiste herbalancering van de economie. Uiteraard moeten landen die met hun concurrentievermogen worstelen in de eerste plaats orde op zaken stellen op dat vlak, waar net zoals vroeger een devaluatie een sanering faciliteerde, kan hetzelfde vandaag bereikt worden in de muntunie door Europese beleidscoördinatie. De vraag of er ook rekening moet gehouden worden met politiek-economische overwegingen zoals “als we vandaag niet saneren, zal het nooit gebeuren”, laten we hier buiten beschouwing.

In het crisisbeheer in de eurozone kunnen er ook groeistimuli afgesproken worden op Europees niveau. Er zijn de geëigende kanalen van de Europese Investeringsbank en de Structuurfondsen. Daarenboven zijn er de discussies over Projectobligaties om grote infrastructuurfondsen te ondernemen. Vanuit Belgisch perspectief is dergelijke coördinatie

inderdaad veel effectiever dan dat we zelf een budgettaire impuls zouden toedienen waarvan het effect grotendeels verloren gaat door ons hoog importlek. Alleen moeten we vaststellen dat het recent afgesproken Groeipact zeer bescheiden is in omvang, onzeker in reëel beschikbaar budget en onduidelijk in investeringsdoeleinden. Keynesiaans beleid is veel meer dan een budgettaire oefening: het is ook een politieke oefening om budgetten te definiëren en te besteden op een aangepaste en effectieve wijze. Precies daar knelt vaak het schoentje, zeker wanneer er daarenboven Europese politieke coördinatie mee gemoeid is.

Idealiter zou vandaag de inspanning van deficitaire landen dus vergemakkelijkt worden doordat er andere landen zijn die de vraag op peil houden.

We hebben ter inspiratie een oefening gedaan hoe dergelijke relance zich zou verdelen over Europa. In de eerste plaats om de gedachten te structureren omtrent de economische logica rond de verhoudingen tussen landen. Dus nogmaals: het gaat hier niet over bijdragen aan een Europees fonds maar over de mate waarin landen hun economie zouden kunnen stimuleren in de context van budgettaire coördinatie in Europa. We nemen als benchmark dat het land dat de grootste capaciteit heeft een inspanning zou doen van 1% van het BBP terwijl het land dat in een bepaalde dimensie de kleinste bewegingsruimte heeft slechts 0.1% stimulus zou toedienen.

Laten we bijvoorbeeld beginnen op het vlak van de **handelsbalans**. Landen met tekorten op de handelsbalans lopen het risico dat als ze de binnenlandse vraag stimuleren hierdoor de verhouding tussen import en export nog verder verslechteren. Vanuit die invalshoek zou Nederland de grootste marge hebben om een stimulus toe te dienen gezien zijn overschot op de handelsbalans van 10,1% (dus we wijzen aan dit land een cijfer van het 1% van het BBP toe). Vervolgens zijn er landen die in onze oefening niet aan bod komen zoals Cyprus en Griekenland omdat ze dermate slecht scoren dat ze in feite beschouwd moeten worden als de landen die geen capaciteit hebben. In deze rangschikking komt Frankrijk naar voren als het land dat met een handelsbalanstekort van 2,2% van het BBP de kleinste inspanning kan doen, namelijk 0.1% van het BBP. België met zijn handelsbalanstekort van 1.6% van het BBP scoort maar net iets minder slecht en zou pro rata volgens deze oefening een stimuluscapaciteit hebben van 0.14% van het BBP.

Een andere verdedigbare parameter om te bekijken in hoeverre een land marge heeft om de economie een stimulus toe te dienen, is het **structureel saldo**. Dit meet in hoeverre de overheidsbegroting zich in de rode cijfers bevindt indien rekening gehouden wordt met de stand van de economie. Landen met een structureel saldo dat nul bedraagt in een hele moeilijke context hebben in werkelijkheid een begrotingstekort. Statistisch wordt het tekort echter geneutraliseerd door correctie voor de conjunctuur. Erg bedenkelijk is bijvoorbeeld het oplopen van structurele tekorten in goede economische jaren. Volgens deze parameter staat Duitsland het beste ervoor met een structureel overschot op de begroting in 2012 van 0.3% van het BBP. Dus in deze oefening kennen we Duitsland de capaciteit toe om

de grootste stimulus toe te dienen (hier 1% van het BBP). Aangezien landen zoals Portugal, Cyprus, Spanje en Ierland zich in zwaar ontij bevinden, bekijken we ze in deze oefening als de landen die niet moeten genieten van de stimulus elders, dus laten we hen buiten beschouwing. Dan is het land dat de kleinste inspanning kan doen volgens deze methode Slovaakije, waaraan we het cijfer van 0.1% van het BBP toekennen. Proportioneel komen we dan op 0,32% van het BBP voor België.

Vervolgens nemen we de **schuldgraad** van het land als maatstaf. Estland kent slechts een schuld van 10,1% van het BBP dus kennen we het hier een stimuluspakket toe van 1% van het BBP. De landen met een schuld van meer dan 100% van het BBP in 2012 vallen hier buiten de oefening. België krijgt hier als randgeval voor 2012 het stimuluscijfer van 0.1% van het BBP. Nu, uiteraard is de schuldgraad één benadering van de marge: we zouden ook aanvullend rekening kunnen houden met de toename in de schuld sinds de crisis. Er zijn immers landen die met een laag schuldcijfer de crisis zijn ingetrokken maar sindsdien erg grote toename kenden. In hoeverre kunnen ze dit onder controle houden?

Tabel 4 toont ook de groei per hoofd van de bevolking sinds de vooravond van de crisis in 2007. Vanuit de “capaciteitsbenadering” zou men kunnen zeggen dat landen met een hogere groei per capita meer marge hebben om de economie te stimuleren. We hebben dit uiteindelijk niet weerhouden in de berekening van het illustratieve stimuluspakket omdat evengoed gesteld zal worden dat het net de landen zijn met de laagste groei die de grootste stimulus moeten toedienen. Daar valt uiteraard iets voor te zeggen, maar de vraag waar we hier van vertrokken was of ze daar toe wel in staat zijn, want hoe te financieren? En dan zitten we weer in de discussie rond de hulpfondsen voor de landen in problemen en dat was niet het onderwerp van dit stukje.

Tabel 4: Economische parameters inzake budgettaire capaciteit

2012	Handelsbalans % BBP	Structureel saldo % BBP	Schuldgraad	evolucie schuldgraad 2007-2012 (wijziging %punt)	groei BBP per hoofd 2007-2012
België	-1,6	-3,0	99,6	15,6	-2,0
Duitsland	7,0	0,3	81,9	16,7	4,1
Estland	-1,5	0,2	10,1	6,4	-5,1
Ierland	5,0	-7,4	117,6	92,5	-10,0
Griekenland	-3,1	-1,0	156,9	49,5	-20,7
Spanje	-1,1	-5,5	84,2	47,9	-7,3
Frankrijk	-2,2	-3,6	90,2	26,0	-2,1
Italië	-0,7	-1,4	127,0	23,7	-9,2
Cyprus	-6,5	-6,7	85,8	27,0	-11,3
Luxemburg	5,7	0,1	20,8	14,1	-9,5
Malta	0,2	-4,1	72,1	11,4	4,7
Nederland	10,1	-2,6	71,2	25,9	-3,0
Oostenrijk	1,8	-1,5	73,4	13,2	1,3
Portugal	-1,5	-4,2	123,6	55,2	-6,0
Slovenië	2,3	-2,7	54,1	31,0	-6,8
Slovakije	2,3	-4,1	52,1	22,5	10,6
Finland	-1,8	-0,7	53,0	17,8	-5,5

Op deze manier komen we tot de resultaten in tabel 5 als indicatie voor wat de verhoudingen tussen de landen zou kunnen zijn inzake hun deelname aan een dergelijke budgettaire coördinatie. Uiteraard kan men voor elke indicator argumenten en bezwaren aandragen. Sommigen zullen meer belang hechten aan één indicator, anderen zullen misschien nog met andere parameters komen aandragen.

Tabel 5: Stimulus: verhoudingen tussen landen volgens parameters inzake budgettaire capaciteit

Stimulus	Handelsbalans % BBP	Structureel saldo % BBP	Schuldgraad	gemiddeld
België	0,14	0,33	0,10	0,19
Duitsland	0,77	1,00	0,25	0,67
Estland	0,15	0,97	1,00	0,71
Ierland	0,63			
Griekenland		0,74		
Spanje	0,18			0,18
Frankrijk	0,10	0,22	0,18	0,17
Italië	0,21	0,65	0,00	0,29
Cyprus			0,22	
Luxemburg	0,68	0,96	0,76	0,80
Malta	0,28	0,10	0,33	0,24
Nederland	1,00	0,40	0,34	0,58
Oostenrijk	0,39	0,63	0,32	0,45
Portugal	0,15			0,15
Slovenië	0,43	0,39	0,48	0,43
Slovakije	0,43	0,10	0,50	0,34
Finland	0,13	0,79	0,49	0,47

Voor sommige landen zouden de besluiten niet sterk variëren in functie van de gekozen parameter. Bijvoorbeeld in het geval van Slovenië wijzen de verschillende simulaties op een stimulus van iets meer dan een derde van het sterkste land. Terwijl de schuldgraad veel meer een indicatie is van budgettaire beleid op de lange termijn (hoewel door de economische schok de schuld van sommige landen op enkele jaren explodeerde), kan een maatstaf als het structureel saldo op korte termijn een sterke wending krijgen.

Sommigen zullen zich verzetten tegen eender welk stimulusbeleid. Voor anderen is de timing niet meer opportuun. Toch denken we dat dergelijke oefening wel een raamwerk is dat gehanteerd kan worden om nuanceverschillen aan te brengen inzake de rol die een bepaald land kan spelen in dergelijke budgettaire coördinatie. Unilateraal een klassiek stimulusbeleid voeren voor een kleine open economie als België heeft volgens ons weinig fundering. Anderzijds hoeft ons land niet per se volledig afzijdig te blijven (als zogenaamde "free rider") als er een gezamenlijk beleid van coördinatie tot stand gebracht kan worden. Wel met inachtneming van redelijke proporties gezien de specificiteit van de economische toestand.

Daarenboven speelt ook de politieke cultuur een rol. Wat was bijvoorbeeld het budgettaire

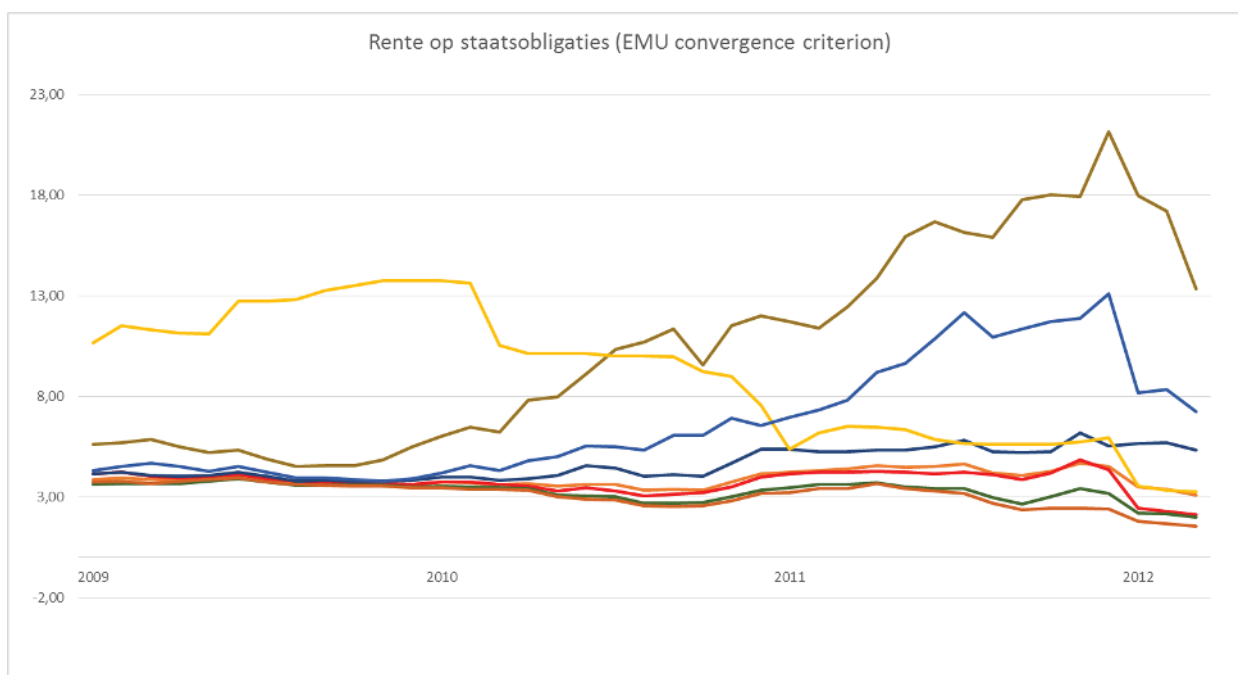
beleid van de landen vóór de crisis? In welke landen is het politiek systeem er voordien in geslaagd een contra-cyclisch beleid te voeren, waarbij de schuld in goede jaren geleidelijk werd afgebouwd? Landen met een dergelijk goed werkend politiek systeem, beschikken in de huidige crisistijden over een buffer waarmee zij de economie kunnen stimuleren.

Daar heeft ons land geen goede track record. Gezien het competitiviteitsprobleem waardoor onze lopende rekening helemaal niet de overschotten vertoont van jaren geleden, lijkt een herstelbeleid voor ons land vooral daar op in te moeten spelen.

2.3 Onder druk van de financiële markten

Opvallend is de vaststelling dat net die landen zware inspanningen gedaan hebben waarbij de financiële omstandigheden zware druk uitoefenden. Landen zoals Griekenland maar ook Estland of Letland kregen moeilijkheden om zich nog in de markt te financieren en hebben zwaar ingegrepen om minder afhankelijk te worden van overmatige financiering in die markt. Uiteraard kan gesteld worden dat het voor die landen veel te grote druk opleverde, maar dit is iets wat enkel opgelost had kunnen worden door schuldherschikkingen of transfers vanuit andere landen. Voor een land als Griekenland is beide gebeurd. In 2012 moesten schuldeisers een deel van hun tegoeden op het land laten vallen en ondertussen geniet het land, net zoals een aantal anderen, van steun uit Europese hulpprogramma's.

Grafiek 12: Rente op staatsobligaties in verschillende Europese landen

Bron: Ameco, Eurostat

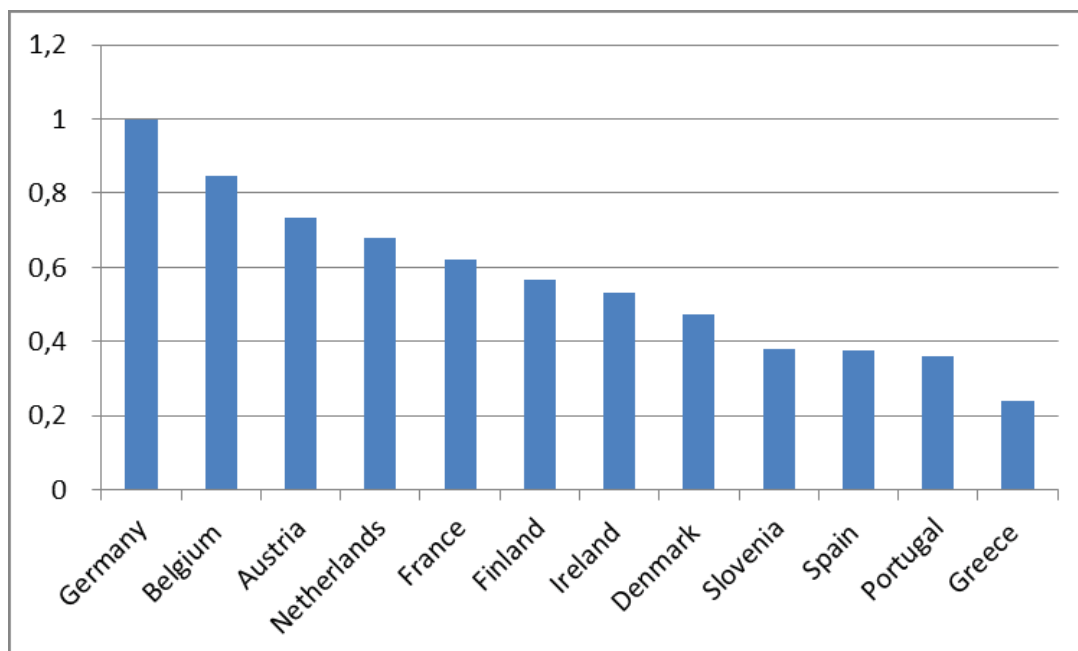

In die context is het duidelijk dat er minder urgentiegevoel was in België om zwaar in te grijpen en dat liet ons land dan ook toe om een veel geleidelijker aanpassingspad te kiezen.

Omdat vastgesteld werd dat de preventieve regels van het stabiliteits –en groeipact tekort hebben geschoten om budgettaire excessen te voorkomen, zijn er nieuwe verordeningen en richtlijnen ontwikkeld om dit te corrigeren. De nieuwe regels gaan heel sterk focussen op het structurele tekort als indicator. Hierbij wordt dus een correctie gemaakt voor de conjuncturele impact op de begrotingstoestand. Wat blijkt uit de analyse van de cijfers? België kent één van de grootste componenten structureel tekort in Europa. Dit impliceert dus dat in heel wat andere landen een verbetering van de conjunctuurcyclus zou inhouden dat een groot deel van het tekort zou verdwijnen, maar dat dit niet opgaat voor ons land. Paradoxaal genoeg moeten we Duitsland nog laten voorgaan maar dit is omdat Duitsland haar tekort al sterk heeft teruggebracht.

Het is uiteraard een erg hachelijke zaak dat een land zichzelf in moeilijkheden manoeuvreert door structurele tekorten te boeken. Niet alleen gezien de gevolgen op de schuldpositie van het land en de intergenerationele evenwichten maar ook omdat het zo in slechtere economische jaren veel minder bewegingsruimte heeft om budgettaire impulsen te geven aan de economie. In elk geval moet men beseffen dat de Europese instanties meer en meer zullen focussen op deze structurele tekortsituatie.

Grafiek 13: Aandeel van de structurele component in het begrotingstekort in 2012

Bron: OESO, Eigen bewerking

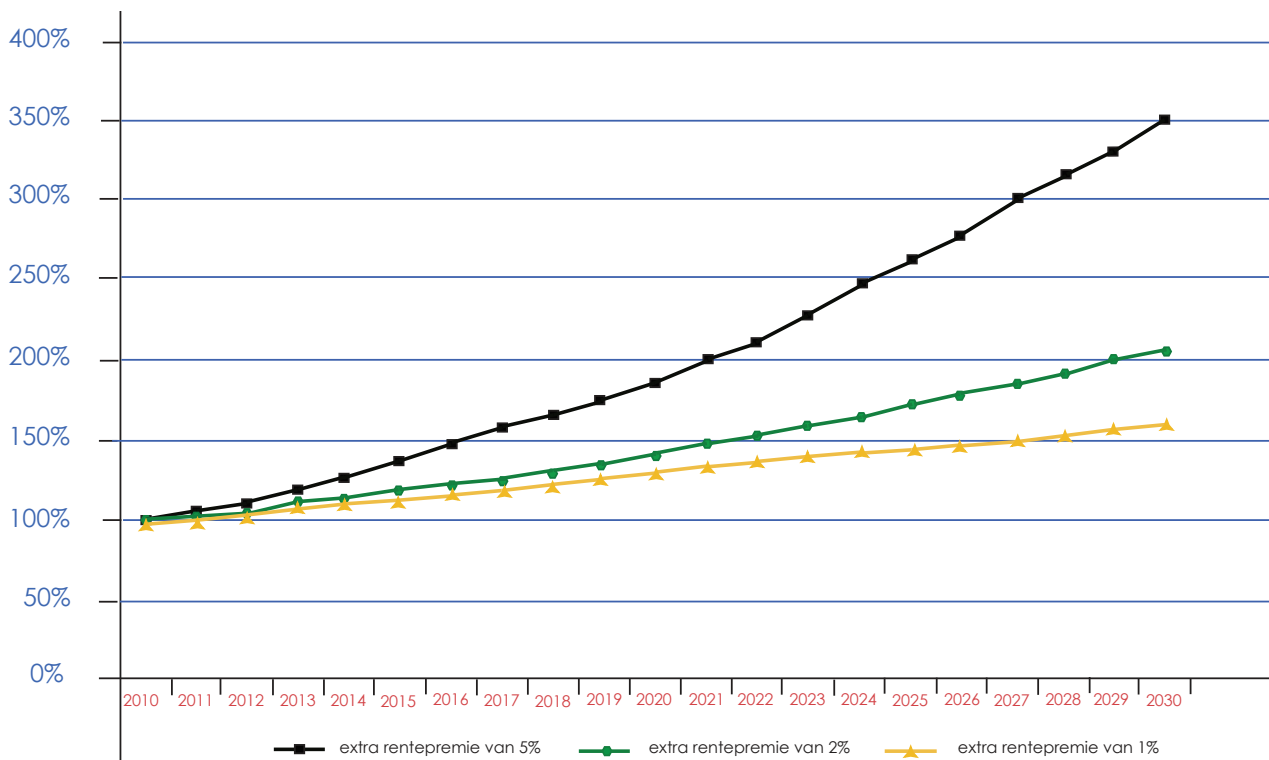
3. Besturen is risico's beheren

De enge discussie over besparen of niet besparen heeft al hevig gewoed. Het antwoord ligt echter aan beide zijden. Bovenal is ongewijzigd beleid geen optie. België klokte volgens Eurostat op het einde van het eerste kwartaal van dit jaar af op een overheidsschuld gelijk aan 104,5% van het BBP. Binnen de EU moeten we vier landen laten voor gaan: Griekenland (160,5%), Italië (130,3%), Portugal (127,2%) en Ierland (125,1%). Vallen op met lage schuldratio's: Estland (10%), Bulgarije (18%) en Zweden (39%). Een land met een structureel begrotingstekort en een belangrijke schuld is vandaag kwetsbaarder dan sinds lang wegens de disciplinering van de financiële markten. Bij ongewijzigd beleid kan een hogere risicopremie die vertaald wordt in een hogere rente erg zwaar gaan wegen.

3.1. Effect speculatie op Belgische schuld

Onderstaande grafiek toont een aantal scenario's waarbij de scenario's voor de risicopremie nog lichter uitvallen dan wat Griekenland en Ierland recent hebben ervaren. Als een land onder dergelijke hoge druk komt te staan, is het essentieel duidelijk te communiceren over maatregelen. Dit kan gaan van het aankondigen van besparingen tot het al op korte termijn in uitvoering brengen van significante bezuinigingen. Geloofwaardigheid is in deze materie essentieel om te signaleren dat de boodschap begrepen is en structurele maatregelen genomen worden die de kredietwaardigheid van het land ondersteunen. Momenteel beleven sommige landen een werkelijk Minsky-moment waarbij het vertrouwen zwaar geschaad is in de capaciteit om schulden te beheren.

Grafiek 14: Schuldsneeuwbal onder druk van speculatie (% BBP)

Bron: Eigen bewerking

We moeten aandacht hebben voor de algemene omgeving van schuldafbouw of deleverageing, maar voor een kleine open economie die zijn groei meer dan ooit ontleent aan de Duitse exportmotor kunnen besparingen minder deflatoir zijn dan in andere gesloten economieën. Bovendien is de schaal van onze economie zo gering dat er geen negatieve terugkoppelingseffecten te vrezen vallen zoals wel het geval is als een groot land als Duitsland snoeit ondanks dat het een betalingsbalansoverschot boekt.

Indien we de internationale definitie nemen van een succesvolle sanering als een sanering die de overheidsschuld met meer dan vijf procentpunten van het BBP reduceert in drie jaar tijd, dan blijkt uit de analyse in tabel 6 dat we er sowieso van bewust moeten zijn dat een duurzame sanering tijd zal vergen. Maar nogmaals: in tijden van financiële psychose kan het soms belangrijk zijn om een duidelijk signaal van vastberadenheid uit te sturen.

Tabel 6: Succesratio van budgettaire saneringen: graduele saneringen versus “koude douches”

	1970s	1980s	1990s	2000s*	Overall
Gradual consolidation	42.9	41.7	62.5	50	51.2
	(7)	(12)	(16)	(6)	(41)
Cold showers	11.1	15.6	38.5	37.5	25.3
	(9)	(32)	(26)	(8)	(75)
Gradual consolidations after large debt increases*	-	50	0	0	30
	-	(6)	(3)	(1)	(10)
Cold showers after large debt increases*	0	19	37.5	0	22.7
	(5)	(21)	(16)	(2)	(44)

(1) Concerns EU15 countries only. * Consolidations are defined as being successful if during the three years following a consolidation episode the debt to GDP ratio is lower by at least 5% relative to the level of debt in the last year of a consolidation episode. Last year of consolidation is 2005. Number of consolidation episodes considered in parentheses. Source: Commission services.

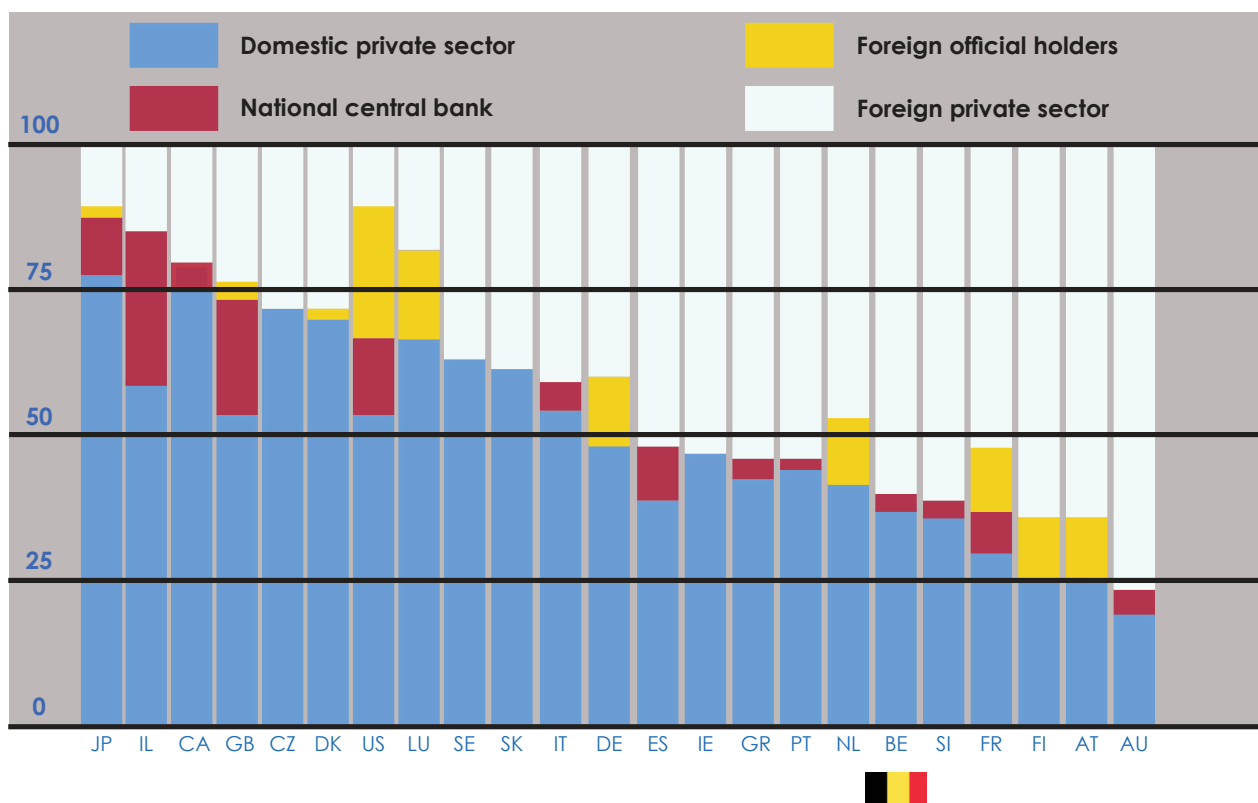
Bron: Europese Commissie

Terwijl in 2011 het urgentiegevoel in België toenam toen de rente op onze 10-jarige staatsobligaties gevaarlijk dicht bij wat ondertussen als de kritieke 6%-grens kwam, is hiervan ondertussen niet veel meer terug te vinden. Toch zou het erg onverantwoordelijk zijn om ervan uit te gaan dat het vanaf nu permanent verworven is dat we tot de kern van Europa beschouwd kunnen worden.

Daarbij is het essentieel te beseffen dat een land zelf zijn kwetsbaarheid voor de volatiele markten kan beperken. Uiteraard moeten we ook werken aan het in goede banen leiden van de ratingagentschappen en het tot stand brengen van een betere governance in Europa. Al deze zaken vragen echter tijd en zullen voor een groot stuk door anderen bepaald worden. Eén van de sterke punten van ons land is dat onze gezinnen over formidabele vermogens beschikken. Dit blijft echter een theoretisch punt indien we onze staatsschuld nog steeds voornamelijk in buitenlandse handen geplaatst zien. We hebben

in de crisis nochtans geleerd dat buitenlandse houders van staatsobligaties veel minder stabiel zijn dan de eigen burgers. Vandaar dat het een daad van goed risicomangement beschouwd moet worden om opnieuw aansluiting te vinden bij het gebruik om vooral bij de eigen burgers de staatsschuld te proberen te plaatsen. We weten dat de vermogens beschikbaar zijn, dan zou het onvoorzichtig zijn om ons neer te leggen bij de huidige staat van het houderschap van onze schuld (grafiek 15). Dit kan perfect erg geleidelijk verlopen aangezien de herfinanciering van oude schuldtitels een gradueel proces is. Vandaag wordt het Belgisch spaaroverschot vaak afgeleid naar het buitenland terwijl het recent verleden voldoende heeft aangetoond dat dit niet altijd tot een betere allocatie van kapitaal heeft geleid.

Grafiek 15: Houderschap overheidsschuld (% totaal)

Bron: BIB 2012

Om de kwetsbaarheid van ons land op de financiële markten te beperken, dienen we in eerste instantie onze begroting structureel op orde te brengen. Anderzijds dient er ook een strategie ontwikkeld te worden om onze staatsschuld meer in eigen land te financieren.

3.2. *Het gewenste schuldniveau houdt rekening met risico's*

Een benadering die nogal vaak over het hoofd gezien wordt is die van een gezonde risicoanalyse. Die komt erop neer dat men een inschatting kan maken wat er met een land zou gebeuren in bepaalde negatieve scenario's. Dit met de bedoeling om daar enigszins rekening mee te houden om de bevolking te beschermen. Fundamenteel betekent dit dat een land feitelijk structureel budgettaire ruimte moet hebben om tegenvallers te kunnen opvangen. In het debat over wat het "goede" schuldniveau voor een land is mag dit niet over het hoofd gezien worden. Uiteraard kan een sterke economie zoals Duitsland een hoger schuldniveau torsen (maar kent uiteraard typisch net een lage schuld). Een schuldniveau in gewone tijden lijkt dan ook best niet boven de 60% van het BBP uit te vallen. Ondertussen werd reeds breed in kaart gebracht dat in typische financiële crisissen de schuld in het verleden gemiddeld toenam met maar liefst 86%⁴.

Dus in tegenstelling tot het op zoek gaan naar de heilige graal van de kritische drempel, alsof die zoektocht één uniek cijfer zou kunnen opleveren, lijkt ons deze risicobenadering veel zinvoller.

De crisis van 2007 toonde het belang aan van het aanvatten van een crisis met een lage schuldpositie om een absorptiecapaciteit te hebben. Enerzijds kunnen we het risico van een nieuwe financiële storm niet uitsluiten, gezien de wankele basis van het banksysteem. Anderzijds is er het belangrijk risico dat de rente zou oplopen. Vandaag torsen veel landen excessieve schulden maar is hun draagkracht tot nu toe toereikend wegens de lage renteomgeving. Uiteraard is er het ongeprecedenteerd expansief monetair beleid dat dit wil bestendigen. Anderzijds tonen genoeg voorbeelden in Europa aan dat dit geen garantie is indien de markt wantrouwen begint te koesteren tegen een individueel land.

Essentieel is verantwoord om te gaan met drie essentiële factoren:

1. Een land met een hoge schuld maakt zich kwetsbaar tegenover hogere rentetarieven, bijvoorbeeld als gevolg van hogere risicopremies op de markt.
2. Hogere schuld niveaus bemoeilijken een goed macroeconomisch beleid wegens minder ruimte voor bijvoorbeeld contracyclisch beleid
3. Hogere rentetarieven kunnen leiden tot extra belastingsbehoefte die zelf de economische groei kunnen aantasten

---

⁴ Carmen M. Reinhart & Kenneth S. Rogoff, 2009. "The Aftermath of Financial Crises," American Economic Review, American Economic Association, vol. 99(2), pages 466-72, May

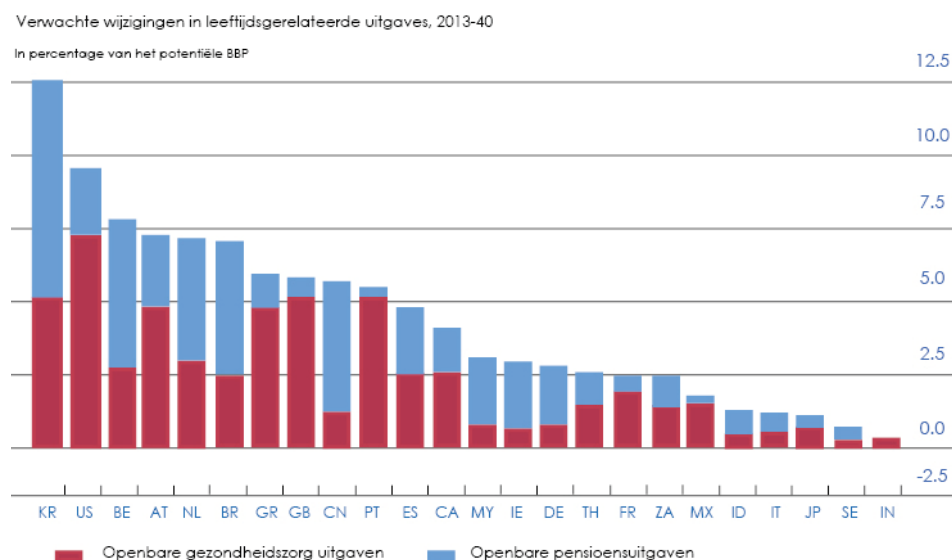
In heel het debat omtrent austeriteit zou langs beide kanten wat meer bescheidenheid op zijn plaats zijn. Helaas bestaat er over de cruciale parameters zoals multiplicatoren een grote onzekerheid en is het in elk geval zo dat deze niet stabiel zijn. Dit impliceert bijvoorbeeld dat het helemaal niet zo is dat indien er enkele jaren geleden een bepaald statistisch verband gevonden werd dat dit in de huidige omstandigheden ook nog stand houdt.

3.3. Op weg naar een gouden of ijzeren regel

In de ivoren toren van academici wordt nog gediscuteerd over het feit of Duitsland niet een te strenge (ijzeren regel) heeft ingevoerd in vergelijking met een zogenaamde gouden regel. Deze laatste variant staat tekorten toe ter hoogte van de investeringen. Het probleem daarbij is echter dat dit de poort opent naar creatieve invullingen van wat dan wel investeringen zijn. De hele opzet van een dergelijke regel is net om de handen te binden omdat anders steeds het lange termijnobjectief moet buigen voor de korte termijn. Zo zou de ijzeren regel de schuld op termijn laten tenderen naar nul wat toch ook niet optimaal is? In 2000 voerden velen economen het leuke debat of een te lage schuld niet problematisch is. We weten dat vandaag bij gebrek aan ingrijpen onze Belgische schuld tendeert naar 200% van het bbp tegen 2030. Met de vergrijzingskosten die voor de deur staan hebben we wel degelijk een mechanisme nodig dat ook de toekomstige generaties beschermt. Laten we pragmatisch nu een dergelijk mechanisme stemmen en als ooit de theoretische mogelijkheid dat onze schuld te laag is weer relevant wordt, dit herbekijken.

Hoewel de demografische evoluties de komende jaren niet echt veel ongunstiger uitvallen voor ons land in vergelijking met anderen, nemen de vergrijzingskosten in het algemeen wel extreem hoog toe in verhouding met andere Europese landen. De grafiek hieronder toont dat dit voor een heel grote mate aan de verwachte uitgavenstijging voor pensioenen te wijten is.

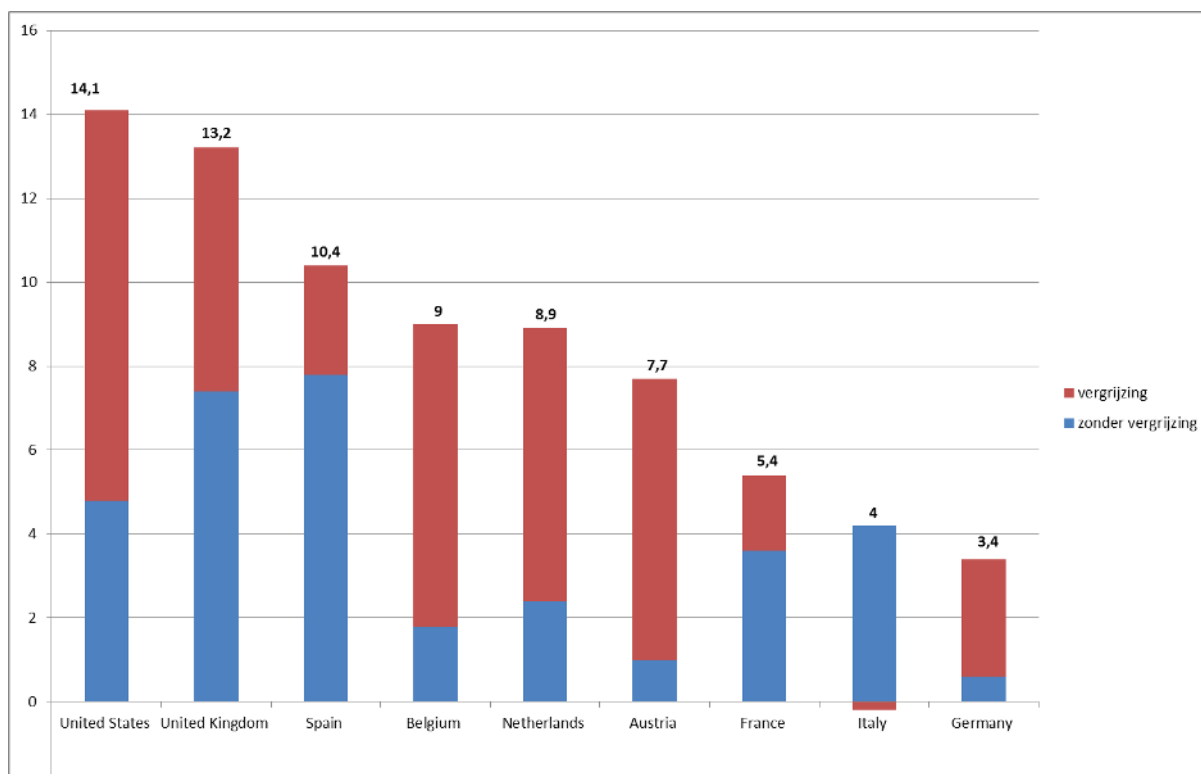
Grafiek 16: Verwachte wijziging in leeftijdsgebonden uitgaves tussen 2013 en 2040

Bron: IMF, BIS

De boodschap die we moeten meegeven is dan ook dat we dertig miljard structureel moeten besparen zelfs met een fors economisch herstel (zie ook grafiek 14).

Grafiek 17: Omvang van de vereiste begrotingssanering (% BBP)

Alleen al om de pletwals van de kosten voor vergrijzing op te vangen dienen er dus ingrijpende budgettaire maatregelen genomen te worden.

Een recente berekening omtrent de omvang van de impliciete staatsschuld⁵ leert dat die voor België 558% van het BBP bedraagt. Samen met staatsschuld effectief bereikt eind 2012 geeft dat een totale overheidsschuld van 655% van het BBP (zie tabel 7). Opmerkelijk is dat de beleidsmaatregelen genomen tot en met 2012 verwerkt zitten in de berekeningen die aan de basis liggen van de cijfers vervat in bijgaande tabel.

⁵ De impliciete staatsschuld houdt ook rekening met de aangegane engagementen in de toekomst vanwege de regering. De tot vandaag aangegane schuld is de expliciete schuld.

Tabel 7: De echte overheidsschuld

DE ECHE OVERHEIDSSCHULD (%bbp)

		<i>Impliciete schuld</i>	<i>Expliciete schuld</i>	<i>Totale schuld</i>
1	Italië	-123	121	-2
2	Letland	-42	43	0
3	Estland	75	6	81
4	Polen	74	52	126
5	Duitsland	55	81	136
6	Bulgarije	160	16	176
7	Zweden	138	39	177
8	Portugal	73	108	181
9	Hongarije	109	81	190
10	Roemenië	234	33	267
11	Litouwen	264	38	303
12	Oostenrijk	242	72	315
13	Malta	253	71	324
14	Tsjechië	379	39	418
15	Frankrijk	356	86	442
16	Denemarken	396	47	442
17	Finland	420	49	469
18	Slovakije	506	43	549
19	Nederland	499	65	565
20	VK	550	88	639
21	België	558	98	655
22	Slovenië	620	47	667
23	Cyprus	764	71	835
24	Spanje	735	69	805
25	Griekenland	720	171	891
26	Luxemburg	1209	18	1228
27	Ierland	1271	106	1378

Bron: Zeitung Marktwirtschaft Universität Freiburg

Dergelijke ramingen wijzen er vooral op dat ongewijzigd beleid geen optie is maar dat er sterke ingrepen nodig zijn de komende decennia om één en ander op duurzame voet te brengen. Dit betekent dat echte oplossingen voor ons land nooit alleen budgettair kunnen zijn. Er zullen ook verdere hervormingen in bijvoorbeeld het pensioenstelsel nodig zijn.

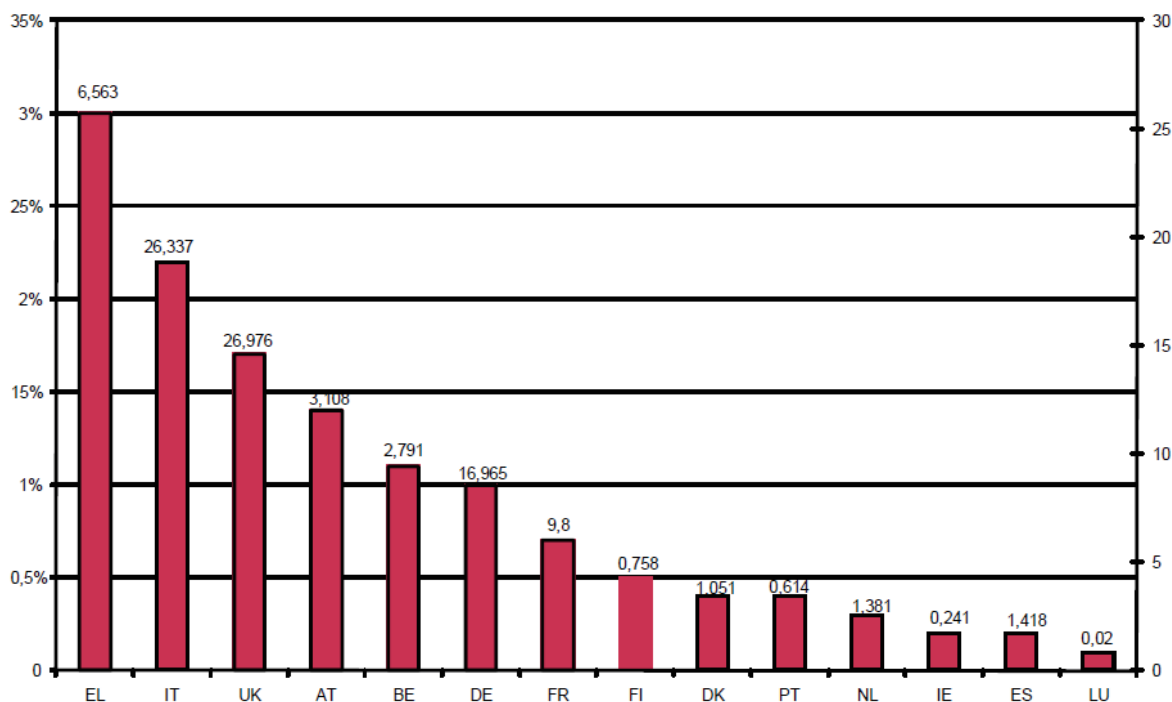
Het herzien van de inkomsten

Een belangrijk principe is dat als er een belangrijke demografische transitie plaatsvindt met baby-boomers die massaal de arbeidsmarkt verlaten, het niet anders kan dan dat de fiscaliteit zich hieraan ook aanpast. Hierbij kan bijvoorbeeld het accent verlegd worden van inkomstenbelastingen naar consumptiebelastingen.

De maatschappij is vandaag ook dermate bewust van de klimaatproblematiek dat ook op dit domein initiatieven inzake fiscaliteit verwacht kunnen worden. Hetzelfde kan gezegd worden op het vlak van de bijdragen van de financiële sector. Een belangrijk economisch principe is dat de excesskost die verschillende belastingen met zich meebrengt in een redelijke verhouding met elkaar moeten staan. Uit de literatuur komt alvast naar voren dat belastingen op investeringen erg verstorend kunnen zijn. Breed gebaseerde consumptiebelastingen blijken ook minder nadelige groeieffecten te ressorteren. Het kan ook een interessante oefening zijn om alle uitzonderingsregels van bijvoorbeeld het BTW-stelsel onder de loep te nemen. Allerlei afwijkende regimes zorgen ervoor dat de fiscus in het BTW-stelsel 2,791 miljard euro misloopt wat liefst 11% is van de totale BTW-ontvangsten in ons land tegen slechts 3% in Nederland. Een rationalisering zou hier snel tot 2 miljard euro kunnen opbrengen. Essentieel is het om korte en lange termijneffecten van elkaar te onderscheiden. Een substitutie van inkomstenbelastingen voor consumptiebelastingen is de voorbije jaren door verschillende landen gehanteerd wegens competitiviteitsredenen zonder inkomstenverlies met name door Duitsland.

Belangrijk is om een eventuele belastingshervorming als een groot pakket te beschouwen en zo weinig mogelijk geïsoleerde maatregelen apart te beoordelen. Cruciaal is ook dat het gehele plaatje ook wat fairness betreft, aanvaardbaar is. In sommige landen genereren een heel beperkte groep belastingbetalers een extreem hoog aandeel in de belastingontvangsten. Zo is het in de VS voor de personenbelasting dat de top 0,7% tot 37% van de inkomsten genereert. Het proberen afnemen van een dergelijk beperkte groep leidt dan ook tot talloze problemen met belastingontwijking en compliance. In ons land is de inkomstenongelijkheid veel beperkter dan in de VS wat zijn gevolgen heeft voor de verdeling van de belastinginkomsten. Wat eigendomsbelastingen betreft, is het een oude discussie dat de geschatte kadastrale inkomens al lang aan een update toe zijn.

Grafiek 18: Ontvangstenverlies in BTW-stelsel door uitzonderingsregels (% total ontvangst, miljard euro op rechters)

Bron: Reckon Report, Study to quantify and analyse the VAT gap in the EU25, 2009

Op basis van een groep van 25 landen komt het IMF⁶ tot de vaststelling dat landen in de eerste plaats nieuwe inkomsten zoeken via directe belastingen (41,7%), indirecte belastingen (26,7%), administratieve tarieven (13,3%) waarbij de maatregelen betreffende de inkomstenbelasting op personen en uit kapitaal meer een verbreding van de belastingbasis betreft dan een verhoging van het tarief.

4. België onder verhoogd Europees toezicht

België heeft in het verleden nog niet kunnen aantonen dat het over een grote begrotingsdiscipline beschikt. In de jaren dat het ons land voor de wind ging, ontbrak het bij de beleidsmakers aan vooruitziendheid en werden geboekte overschotten uitgegeven in plaats van het aanleggen van een reserve. In 2009 wordt België lid van de club van landen met een buitensporig overheidstekort. Een lidmaatschap dat België onder verhoogd toezicht van de Europese Commissie plaatst. Ondanks herhaaldelijke dreigingen met

⁶ IMF, A Status Update on Fiscal Exit Strategies, Working paper 2010

Europese boetes, slaagt België er ondertussen al drie jaar niet in zich aan de gemaakte afspraken met Europa te houden. In het stabiliteitsprogramma van 2012 sprak men nog van een beoogd tekort van 2,15% van het BBP in 2013, maar dat cijfer werd in het programma van 2013 reeds verhoogd naar 2,5%. Ook de belofte om de staatsschuld in 2013 onder 100% van het BBP te houden zal nog een aanzienlijke inspanning vragen van onze beleidsmakers.

Maatregelen die de laatste jaren wel reeds werden genomen zijn hoofdzakelijk discretionaire maatregel geweest. Met dergelijke ingrepen verplicht de overheid zichzelf ieder jaar opnieuw dezelfde en zelfs moeilijkere besparingsoefeningen te moeten herhalen. Toen we in 2009 een begrotingstekort bereikten van bijna 6% van het BBP, werd de buitensporige tekortprocedure tegen ons land opgestart. We spraken met Europa af dat we elk jaar een budgettaire inspanning zouden leveren van 0,75% van het BBP in de periode 2010-2012. We beloofden ook meer te doen indien er budgettaire of economische meevallers waren. Ondanks dat we een economische opleving kenden die veel sterker was dan verwacht met 2,2% groei in 2010 en 2,0% groei in 2011, heeft ons land zich niet gehouden aan de Europese afspraken. In 2011 eindigden we het jaar immers met een tekort van 3,7% van het BBP wat slechts 0,1% minder was dan in 2010 en dit ondanks een tweede jaar van groei boven 2%. Gecorrigeerd voor de economische cyclus berekende de Europese Commissie dat ons land slechts een structurele inspanning leverde van 0,5% in plaats van de minimaal beloofde inspanning van 0,75% van het nationaal inkomen.

Tabel 8: Structureel saldo België en aanbevelingen Europese Commissie

Jaar	Structureel saldo België	Wijziging structureel saldo België	Aanbevolen structurele inspanning EC ¹	Beoogd structureel saldo ² België
2013	-	-	-	-2,5
2012	-3	0,5	0,75	-2,1
2011	-3,5	-0,1	0,75	-2,4
2010	-3,4	0,5	0,75	-3,3
2009	-3,9	-1,8	0,75	-2,2

Bron: NBB, Europese Commissie

1 Aanbevelingen door de Europese Commissie in het kader van de buitensporige tekort procedure

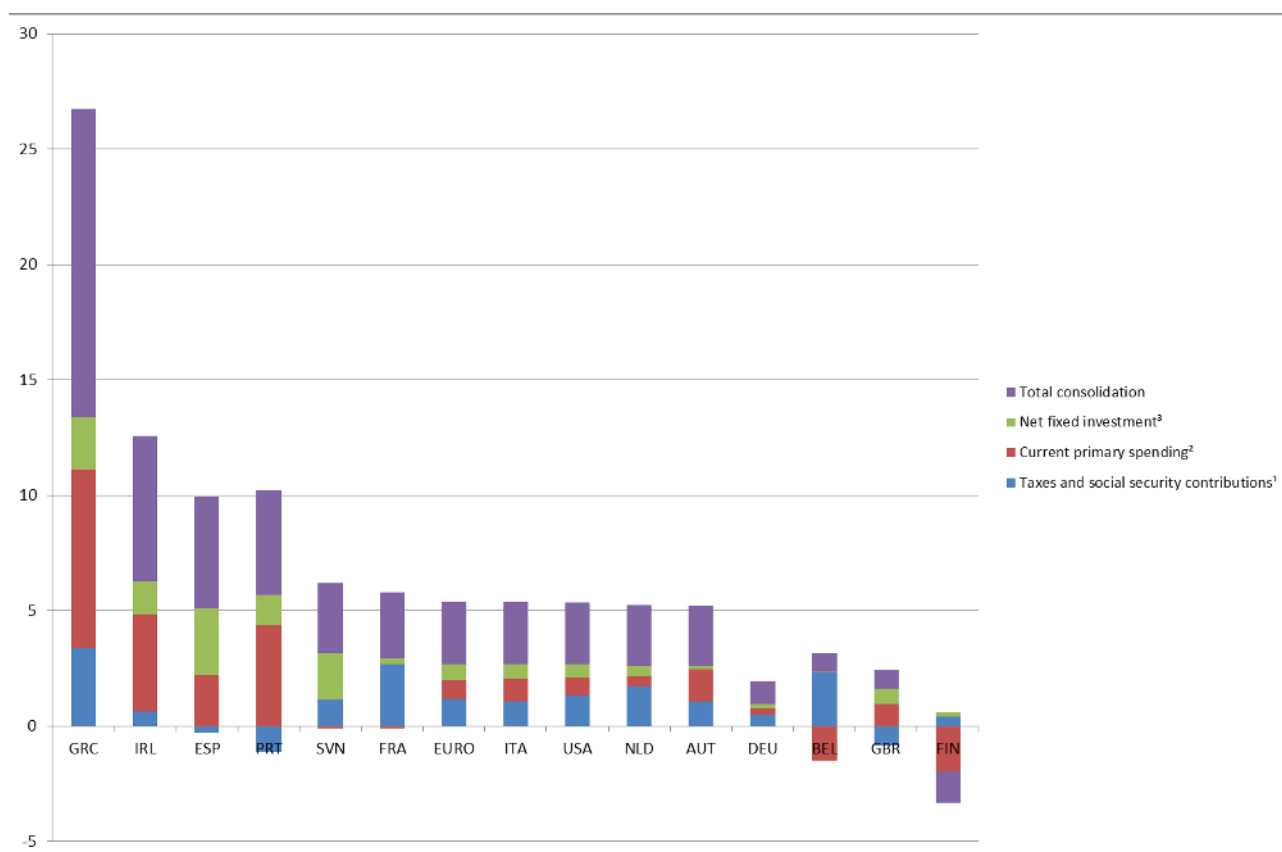
2 Zoals voorzien in het Belgisch Stabiliteitsprogramma van dat jaar

Europa houdt in haar vooropgestelde doelen weldegelijk rekening met het structurele aspect, maar zelfs dan slaagt België er niet in zich aan de gemaakte afspraken te houden.

Inspanning aan de uitgaven- versus inkomstzijde

Niet enkel de grootte van de fiscale aanpassing is wat telt. De samenstelling van de consolidatie speelt een even grote rol. Tussen 2009 en 2012 was België één van de enige landen die naast een verhoging van de belastingen nog steeds haar overheidsuitgaven deed toenemen.

Grafiek 19: Samenstelling van de fiscale consolidatie tussen 2009 en 2012 (% potentieel BBP)

1. Adjusted for the economy's cyclical position. Includes other current receipts, non-interest property income received and underlying capital transfers received net of exceptional transfers.

2. Adjusted for the economy's cyclical position. Includes underlying capital transfers paid net of exceptional transfers.

3. Net of the consumption of fixed capital.

Source: OECD Economic Outlook 93 database; and OECD calculations.

In 2012 leek de Belgische overheid opnieuw de kaart van de inkomstenzijde te willen trekken om haar begroting richting evenwicht te sturen. In haar stabiliteitsprogramma 2012-2015 plande zij immers een correctie van 2,6% aan de inkomstenzijde tegen 2015, tegenover slechts 1,1% minder uitgaven. Met andere woorden: 70% van de inspanningen zouden dus aan de inkomstenzijde gebeuren. Een jaar later, in het stabiliteitsprogramma voor 2013-2016, lijkt ze van strategie te zijn veranderd: tegen 2016 voorziet de regering een stijging van de inkomsten met 1,3%, en een daling van de uitgaven met 3,1%. De regering lijkt dus te erkennen dat er vooral aan de uitgavenzijde ruimte is om te besparen. In haar stabiliteitsprogramma verwacht de regering in 2013 een tekort van 2,5% van het BBP te realiseren en in 2014 een tekort van 2,0%. De begroting voor 2014 werd nog niet uitgewerkt, maar bij ongewijzigd beleid zou het tekort in 2014 oplopen tot 3,3% van het BBP. Door het nemen van niet-recurrente maatregelen en het versoepelen van de begrotingsdoelstellingen staat de regering voor 2014 dus opnieuw voor een besparingsuitdaging van 1,3% van het BBP of bijna 5 miljard.

Tabel 9: Structurele maatregelen en factoren

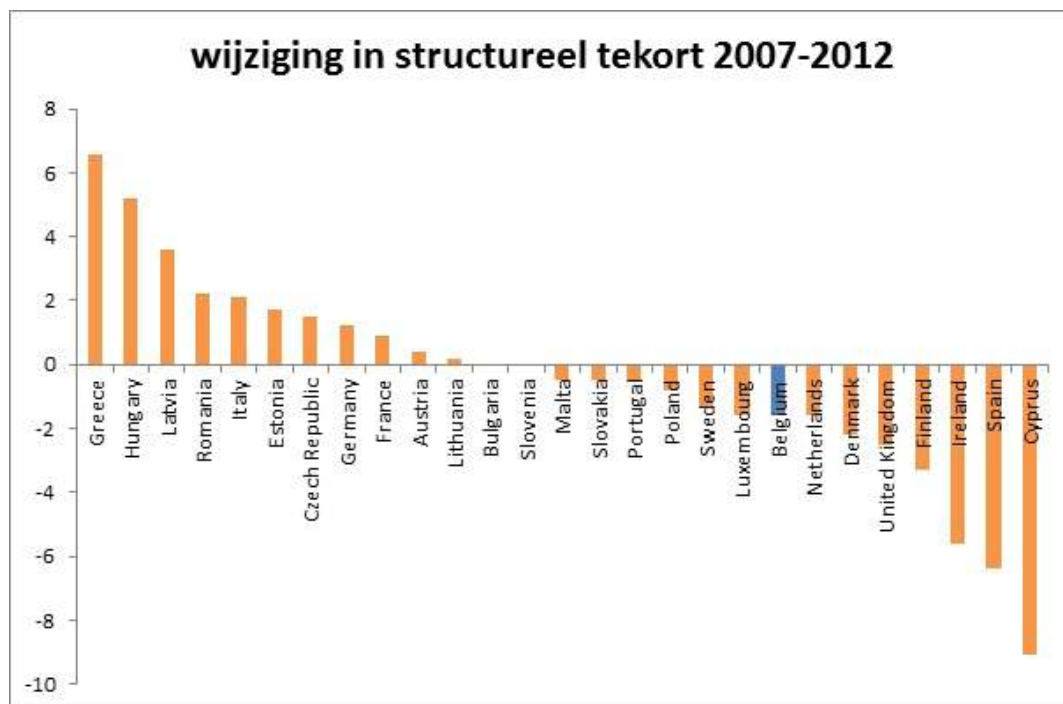
STRUCTURELE MAATREGELEN EN FACTOREN INZAKE OVERHEIDSONTVANGSTEN		
(in € miljoen, tenzij anders vermeld; veranderingen t.o.v. het voorgaande jaar)		
	2013 r	2014 r
Belastingen	1 934	951
waarvan:		
Inkomens uit kapitaal	679	59
Veranderingspercentage van de belastingaftrek voor risicokapitaal ..	386	517
Aftrek voor energiebesparende investeringen	206	136
Belastingen op goederen en diensten	385	329
Strijd tegen de fiscale fraude en betere inning	249	0
Socialezekerheidsbijdragen	-207	-124
Niet-fiscale en niet-parafiscale ontvangsten	-478	-763
Totaal	1 249	64
<i>p.m. Idem, in % bbp .....</i>	<i>0,3</i>	<i>0,0</i>

Bronnen: Begrotingsdocumenten, NBB.

Wat in elk geval overduidelijk is, is dat ons land niet in de categorie van landen onderverdeeld kan worden die zijn economie zogenaamd "kapot besparen". Een maatstaf daarvoor is de wijziging in het structureel tekort. Dit betekent dat men corrigeert voor de economische cyclus. Tussen 2007 en 2012 ontstond een scheiding tussen landen die een structureel tekort verbeteren en zij die het laten verslechteren. België hoort bij de groep die haar structureel tekort achteruit laat gaan.

Tegen eind 2013 is het zelfs zo dat Griekenland zijn primair tekort (dit is zonder rentebetalingen) verbeterd zal hebben met maar liefst 17 procentpunt, Ierland met 7,3 procentpunt en Portugal met 6,8 procentpunt. Dit zijn kolossale ingrepen maar het zijn dan ook de landen die toegang tot de financiële markten verloren hebben en in Europese aanpassingsprogramma's beland zijn. Spanje en Italië hebben hun primair tekort aangepast met respectievelijk 8,3 en 5,1 procentpunt. Frankrijk met 5,1 procentpunt. Daartegen vallen de aanpassingen in Nederland en België ten bedrage van 3,5 en 2,3 procentpunt inderdaad maar bescheiden uit.

Grafiek 20: Wijziging in structureel tekort 2007 - 2012

Bron: Eurostat

5. Slim relancebeleid

Voorgaande heeft reeds bevestigd dat ons land helaas weinig bewegingsruimte heeft wegens een gebrek aan begrotingsdiscipline in goede tijden. Toch bestaat de vraag in welke mate er groei-impulsen gegeven kunnen worden. Hier volgen enkele pistes op dit vlak.

5.1. Het groeirecept

Economische groei is een noodzaak, te meer daar de hoge bijkomende kost van de vergrijzing — conservatief geschat op 4% van het BBP tegen 2030— op ons af komt. We kunnen deze uitdaging ook positief benaderen. Het creëren van duurzame economische groei is minder complex dan het lijkt. Vooreerst weet iedereen dat groei het resultaat is van het investeren in mensen, kennis, technologie, infrastructuur en instituties die voldoende economisch vertrouwen afdwingen maar ook het ondernemerschap en het nemen van risico's stimuleren. Een goed onderwijssysteem, investeringen in levenslang leren, ruime budgetten voor R&D en innovatie, een moderne infrastructuur (breedband, HST-netwerken, rekeningrijden, smart grids), competitieve markten voor goederen en diensten, een stimulerende in plaats van een ontmoedigende fiscaliteit, efficiënte overheden en rechtszekere regels,... het zijn enkele evidente bouwstenen voor een groeiklimaat. Net zozeer als een gezonde marktwerking die de diverse drijvers van groei aanzet tot innovatie, die hun verdiend succes ondersteunt, die concurrentie eerlijk en scherp houdt en die duidelijke taakverdeling tussen privé en publiek realiseert. En al deze bouwstenen renderen het best in een macro-economische omgeving die relatief stabiel wordt gehouden.

Dit universele groeirecept werkt altijd met een aanzienlijke vertraging. Onze huidige economische prestaties zijn het gevolg van investeringsbeslissingen uit het verleden. Vandaag rendeert nog steeds veel menselijk en fysiek kapitaal dat gevormd of geproduceerd werd in de periode van 1960 tot 1980. Ook zullen de investeringen van vandaag niet onmiddellijk renderen. Bijkomende investeringen in het onderwijs renderen pas na één tot twee decennia. Het duurzaam verhogen van de economische groei kan dus niet gebeuren van vandaag op morgen. Een plotse verhoging van de uitgaven of van de consumptie als gevolg van monetaire of budgettaire stimulansen heeft natuurlijk wel een direct – maar tijdelijk -positief effect op de economische parameters. Het belang van een toename van de algemene productiviteit in onze economie mag niet onderschat worden. Als onze productiefactoren arbeid en kapitaal efficiënter benut worden en een hogere economische productie kunnen realiseren, stijgen zowel de consumptie als het nationale inkomen. Productiviteit is dan ook de belangrijkste bron van welvaart voor een moderne economie. Als de productiviteit stijgt, wordt de bevolking rijker. De uitbouw van de Europese welvaartstaat werd mogelijk gemaakt door de historische toename van de economische productiviteit na 1945. Deze hogere productiviteit werd gematerialiseerd in

alsmaar betere technologie. We mogen dan ook stellen dat technologie de factuur van onze welvaartsopbouw heeft betaald. Als we deze redenering doortrekken, moeten we dus verder investeren in betere technologie als we meer welvaart nastreven.

Daarnaast moeten we ook beseffen dat de post-industriële economie van het rijke Westen voor een diepgaande transformatie staat. Een groot deel van de drijvers van recente economische groei – vooral consumentenkrediet, vastgoed, financiële diensten en overheidsuitgaven met schulden – zijn niet duurzaam gebleken. Grote dienstensectoren kennen dan weer een lage productiviteitsgroei, bijvoorbeeld in onderwijs en gezondheidszorg. De industriële economie heeft een technologisch plateau bereikt waardoor productiviteitsgroei is vertraagd: de zogenaamde “Grote Stagnatie”. De fameuze “nieuwe economie” draagt veel bij aan productiviteit en creëert ook zelf jobs. Maar dit werkt eerder concentrerend dan spreidend, waardoor breedgedragen groei en werkgelegenheid vandaag minder evident zijn dan een generatie geleden. Kortom: productiviteitsgroei is cruciaal, maar is minder gemakkelijk dan vroeger en rendeert minder algemeen dan vroeger.

Elk debat over meer welvaart moet het verbeteren van de productiviteit centraal stellen. Het is natuurlijk altijd mogelijk om een economie tijdelijk sneller te laten groeien door het promoten van overconsumptie via lage interestvoeten of door andere financiële kunstgrepen. Dit zijn echter geen duurzame opties. Na elke schuldenopbouw volgt immers altijd een schuldenafbouw. Productiviteitsgroei verbeteren zal structurele maatregelen vergen, gelet op de algemene status van onze post-industriële economie.

5.2. De opportuniteit van de groene economie

Elke energietechnologie heeft voor- en nadelen. Toch moeten we de bestaande technologieën verder gebruiken en verbeteren om ons energiesysteem gradueel te laten evolueren tot een duurzamer systeem. Systeemdenken moet centraal staan in het transitiebeleid. Hernieuwbare energietechnologieën kunnen optimaal gevaloriseerd worden indien deze gekoppeld worden aan opslag-, transport- en back-up capaciteit. Zo niet botst het populaire beleid op basis van productiesubsidies vlug op de eigen beperkingen.

De technologie voor hernieuwbare elektriciteit is erg arbeidsintensief. Elke windturbine moet apart worden gebouwd, geassembleerd, gezet en onderhouden. Hernieuwbare energie creëert dus veel jobs omdat ze zoveel arbeid vergt. De klassieke energievoorziening, met de grote centrales, is eerder kapitaalsintensief waardoor er relatief weinig mensen werken. De nieuwe, groene jobs concurreren dus niet meteen met die andere banen. Vooral projecten die zichzelf terugverdienen, gegeven de energiebesparingen die ze opleveren, zijn prioritair. Het prijsinstrument is de krachtigste hefboom om de private sector te mobiliseren, maar moet geflankeerd worden door een ambitieus R&D-beleid.

Overheden dienen zelf geen technologische keuzes te maken maar moeten net krachtige hefboomen installeren om de transitie af te dwingen.

5.3. Alternatief relancebeleid

Gezien de Belgische eigenheid van een kleine open economie dient in onze ogen de concurrentie-kracht van de economie te staan. Gezien de beperkte budgettaire ruimte van overheidszijde, moet vooral gemikt worden op het aanzwengelen van private investeringen.

Door de invoering van het Europese sixpack, twopack en Verdrag voor Stabilliteit, Coördinatie en Governance wordt niet alleen de begrotingsproblematiek van elke lidstaat beter opgevolgd maar ook bredere macroeconomische onevenwichten. Onderstaande tabel toont duidelijk aan dat het verlies aan marktaandeel voor ons land boven de kritische gevarendrempel kwam. Het lijkt dan ook evident dat een relancebeleid specifiek hierop zal inspelen.

Tabel 10: Waarschuwingsmechanismeverslag inzake de Procedure Macroeconomische onevenwichten

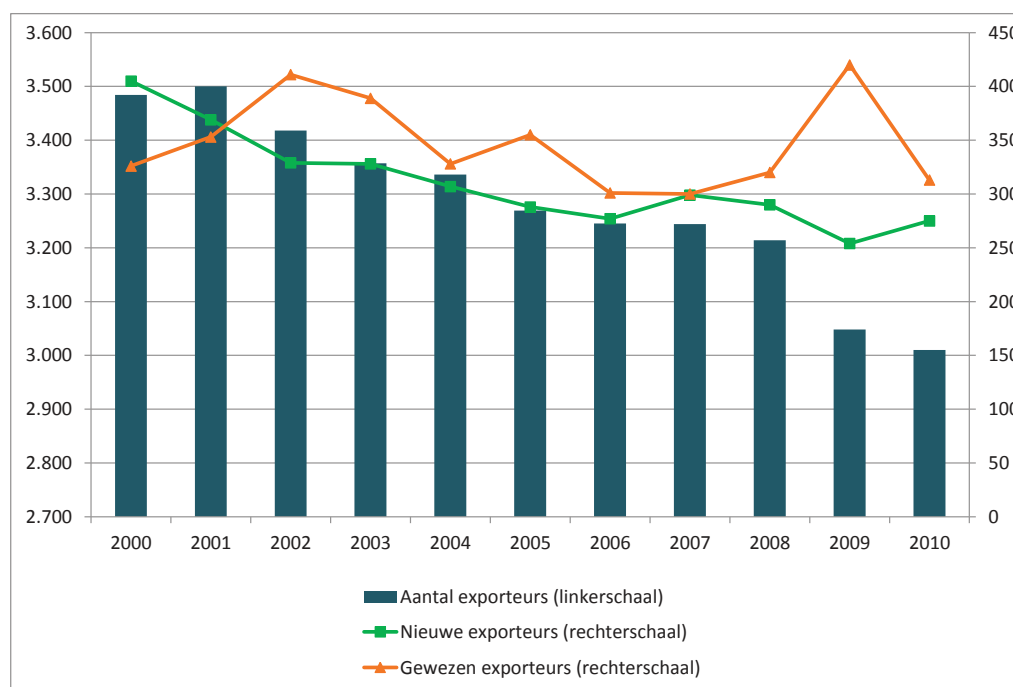
	Externe onevenwichtigeden en concurrentievermogen					Interne onevenwichtigeden			
	Gemiddelde op 3 jaar van het saldo op de lopende rekening in % bbp	Netto internationale investeringspositie in % bbp	Mutatie in % van de reële effectieve wisselkoers, gedefleerd met de HICP (3 jaar)	Mutatie in % van het aandeel in de exportmarkten (5 jaar)	Mutatie in % van nominale eenheidsloonkost (3 jaar)	Jaarlijkse mutatie in % van gedefleerde huizenprijzen	Kredietstroom private sector in % bbp	Schuld private sector in % bbp	Overheidschuld in % b
Drempels	-4 / +6 %	-35 %	±5 % & ±11 % ⁽¹⁾	-6 %	+9 % & +12 % ⁽¹⁾	+6 %	15 %	160 %	60 %
BE	-0,6	77,8	1,3	-15,4	8,5	0,4	13,1	233	96
BG	-11,1	-97,7	10,4	15,8	27,8	-11,1	-0,2	169	16
CZ	-2,5	-49,0	12,7	12,3	5,1	-3,4	1,7	77	38
DK	3,9	10,3	0,9	-15,3	11,0	0,5	5,8	244	43
DE	5,9	38,4	-2,9	-8,3	6,6	-1,0	3,1	128	83
EE	-0,8	-72,8	5,9	-0,9	9,3	-2,1	-8,6	176	7
IE	-2,7	-90,9	-5,0	-12,8	-2,3	-10,5	-4,5	341	93
EL	-12,1	-92,5	3,9	-20,0	12,8	-6,8	-0,7	124	145
ES	-6,5	-89,5	0,6	-11,6	3,3	-3,8	1,4	227	61
FR	-1,7	-10,0	-1,4	-19,4	7,2	5,1	2,4	160	82
IT	-2,8	-23,9	-1,0	-19,0	7,8	-1,4	3,6	126	118
CY	-12,1	-43,4	0,8	-19,4	7,2	-6,6	30,5	289	62
LV	-0,5	-80,2	8,5	14,0	-0,1	-3,9	-8,8	141	45
LT	-2,3	-55,9	9,1	13,9	0,8	-8,7	-5,3	81	38
LU	6,4	96,5	1,9	3,2	17,3	3,0	-41,8	254	19
HU	-2,1	-112,5	-0,5	1,4	3,9	-6,7	-18,7	155	81
MT	-5,4	9,2	-0,6	6,9	7,7	-1,6	6,9	212	69
NL	5,0	28,0	-1,0	-8,1	7,4	-3,0	-0,7	223	63
AT	3,5	-9,8	-1,3	-14,8	8,9	-1,5	6,4	166	72
PL	-5,0	-64,0	-0,5	20,1	12,3	-6,1	3,8	74	55
PT	-11,2	-107,5	-2,4	-8,6	5,1	0,1	3,3	249	93
RO	-6,6	-64,2	-10,4	21,4	22,1	-12,1	1,7	78	31
SI	-3,0	-35,7	2,3	-5,9	15,7	0,7	1,8	129	39
SK	-4,1	-66,2	12,1	32,6	10,1	-4,9	3,3	69	41
FI	2,1	9,9	0,3	-18,7	12,3	6,8	6,8	178	48
SE	7,5	-6,7	-2,5	-11,1	6,0	6,3	2,6	237	40
UK	-2,1	-23,8	-19,7	-24,3	11,3	3,4	3,3	212	80

Bron: EC

5.3.1 Concurrentiekracht

Zoals reeds eerder aangehaald komt het tekort op de lopende rekening dit jaar voor ons land op 1,4% van het nationaal inkomen. België wordt geconfronteerd met een sterke terugval in haar aan-deel in de wereldexport. Hoewel dit ook in de ons omliggende landen gebeurt, is dit toch sterker voor België. België exporteert vooral binnen de EU (70,4% tegen 51,4% voor Duitsland en 57,9% voor Frankrijk), maar heeft nog geen echte voet aan de grond in de groei landen. Terwijl het markt-aandeel van ons land tussen 1995 en 2002 in volume 0,9% per jaar afnam, is dit in de periode 2002-2012 versneld tot 1,7% per jaar. Voor een kleine open economie is er dan ook weinig zo belangrijk als het herstel van het concurrentievermogen. Gelet op de algemene Europese context, is de grote afhankelijkheid van Europese export voor ons land een bijkomend risico. Indien Europa de zieke man van de wereldeconomie wordt, dan dreigt voor België permanente besmetting. België moet meer hefboomen in de internationale markten kunnen vinden.

Grafiek 21: Verloop van het aantal exporteurs van goederen

Bron: NBB

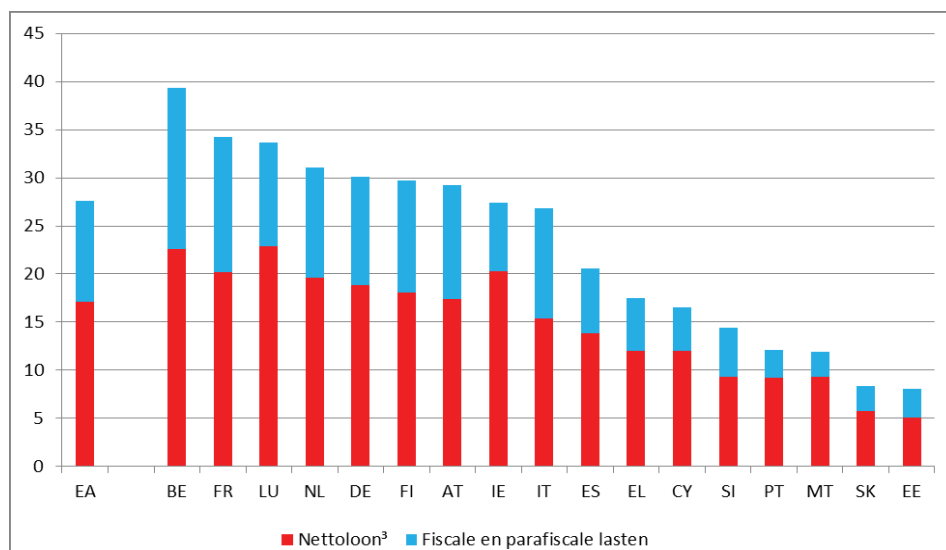
5.3.2 De kostenfactoren

Hoewel we een zeer hoge arbeidsproductiviteit kennen hier in België, ligt de groei van deze productiviteit toch opmerkelijk hoger bij onze “directe” concurrenten (Nederland/ Duitsland). De groei van de loonkosten per eenheid product in de bovenstaande boordtabel (tabel 10) bevindt zich nog binnen de grenswaarden, maar wanneer naar de absolute waarde gekeken wordt, merken we op dat deze duidelijk hoger ligt binnen heel wat sectoren, dan bij dezelfde sectoren in de ons omringende landen

België is een topland wat betreft belastingdruk en personeelskost. In het huidige klimaat, getekend door een dalende groei in arbeidsproductiviteit, is het onontbeerlijk dat iets gedaan wordt aan onze diverse kostenfactoren. Er zijn diverse opties om dit op een “slimme” manier op te lossen. De hoge kosten hebben ook een negatieve invloed op de lokalisatie-beslissing van buitenlandse ondernemingen, waardoor we al redelijk snel van de shortlist verdwijnen.

De ons omliggende landen zijn aan een inhaalbeweging bezig wat betreft arbeidsproductiviteit. Dit maakt dat onze hogere loonkost in de toekomst nog een belangrijkere negatieve invloed zal hebben op onze kosten competitiviteit. De grenzen van de omzetting van arbeid in kapitaal voor België zijn bijna bereikt – althans binnen de grenzen van ons huidig economisch weefsel – wat zich vertaalt in een lagere productiviteitsgroei. Om op kostenvlak per éénheid product te kunnen blijven concurreren, zal er iets gedaan moeten worden om onze relatieve positie ten opzichte van de concurrenten te behouden of te verbeteren. Verscheidene opties zoals aanpassing van de loononderhandelingsmethoden (naar Duits model), wat in het voordeel zou zijn van de KMO, kunnen overwogen worden. Natuurlijk is en blijft de automatische indexering ook een probleempunt.

Grafiek 22: Uurloonkosten in de bedrijvensector in 2011

Actie: Kostenverlaging is ontontbeerlijk

5.3.3. Productiviteit

Kosten zijn een noodzakelijk aandachtspunt, maar geen voldoende. Dat de groei van de Belgische arbeidsproductiviteit vertraagt in vergelijking tot die van landen waarmee we ons moeten vergelijken, duidt per saldo op een gevaarlijk gebrek aan onderliggende innovatie. Ook hier wordt duidelijk dat een belangrijk deel van de Belgische groei-problematiek structureel is en zodoende met korte termijn ingrepen alleen wat kan opgesmukt worden.

Gezien de relatief slechtere comparatieve kostenpositie van de Belgische economie, dient er dus sterk ingezet te worden op een productiviteitsoffensief. Dit kan gedaan worden door een betere valorisatie van opgebouwde kennis in de kennisinstellingen (kosten/methodes van patenten aanvragen aanpassen), maar er kunnen ook productiviteitswinsten geboekt worden door het economisch klimaat te creëren waar de ondernemingen meer de kans krijgen zich te ontwikkelen.

In dit kader dient ook naar de toekomst gekeken te worden en een beeld te creëren van hoe onze economie eruit moet zien in de toekomst en dan ook daadwerkelijke, maar economisch onderbouwde (op kosten/baten gebaseerde) beslissingen nemen om naar dat toekomstbeeld te werken. Dit moet ook kaderen in het industrieel beleid zoals eerder uiteengezet⁷.

België exporteert in vergelijking met de ons omringende landen weinig vanuit R&D intensieve sectoren, maar nog steeds te veel in halffabricaten. De R&D intensieve export situeert zich vooral bij de kleinere ondernemingen, maar deze zijn nog steeds minder geneigd om snel te exporteren. Zoals tabel 8 duidelijk maakt, hebben we een overgewicht van gemakkelijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie (ERI). Terwijl we vooral een inhaalbeweging moeten maken wat moeilijk na te maken producten met een

---

⁷ Industrieel Beleid: terug van nooit weggeweest, Itinera Institute, <http://www.itinerainstitute.org/upl/1/default/doc/memo%202%20i%20beleid%20ivdc.pdf>

Tabel 11: Samenstelling Belgische uitvoer: diverse productengroepen

	Totaal	Kapitaal-intensief	Arbeids-intensief	ERI ¹	DRI ¹	RMI ¹
Aandeel in de uitvoer ²	100	25,2	22,1	25,1	11,1	16,5
<i>gewogen gemiddelde van de drie buurlanden</i>	100	22,6	15,8	20,2	24,9	16,4

Bronnen: EC, UNCTAD, Eurostat, INR

hoog gehalte aan onderzoek en innovatie (DRI) betreft.

¹ LI: overwegend arbeidsintensieve producten, CI/ overwegend kapitaalintensieve producten, ERI: gemakkelijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie, DRI: moeilijk na te maken producten met een hoog gehalte aan onderzoek en innovatie, RMI: rechtstreeks van grondstoffen afgeleide producten;

² In % van de totale uitvoer, 1995-2008 gemiddelden.

Hiertoe dienen we ook extra geld veil te hebben voor innovatie. Onderstaande tabel toont aan dat ons land degelijk presteert op kwantitatieve subindicatoren zoals het aantal gediplomeerden hoger onderwijs en de score op de Europese innovatiebarometer. Er komen ook belangrijke pijnpunten naar voren zoals een relatief laag niveau van afgestudeerden in wetenschappelijke of technische studierichting (STEM) en permanente opleiding. De particuliere uitgaven aan R&D situeren zich op een hoger niveau dan bij de buurlanden alhoewel we ook wel weten dat dit erg geconcentreerd is bij enkele bedrijven en sectoren. De cijfers worden vooral naar beneden getrokken door het erg lage niveau van overheidsfinanciering van R&D. Als we dan spreken van relancebeleid in de zin van het heralloceren van middelen dan lijkt vooral het optrekken van de middelen hiertoe een pri-oriteit. Gelet op de complexe Belgische staatsstructuur, is het belangrijk dat de diverse overheidsniveaus hierin betrokken worden. De zesde staatshervorming en de nieuwe financieringswet zouden een aanleiding kunnen zijn voor een collectieve en duurzame verhoging van het totaalbudget voor onderzoek en ontwikkeling. Daarnaast is het cruciaal dat kwantiteit aan kwaliteit wordt verbonden, met een nadruk op marktpotentieel en toegevoegde waarde voor de Belgische economie.

Tabel 12: Innovatie in België en de buurlanden

	BE	gemiddelde van de 3 buurlanden	Eurogebied
R&D-uitgaven (in % bbp)	2,00	2,27	2,03
R&D-uitgaven, particuliere financiering (in % bbp)	1,51	1,46	1,32
R&D-uitgaven, overheidsfinanciering (in % bbp)	0,49	0,81	0,71
Prestaties inzake innovatie (score op de Europese innovatiebarometer)	0,62	0,60	0,50
% gediplomeerden hoger onderwijs binnen bevolkingsgroep 30-34 jaar	43,1	37,7	34,1
Afgestudeerden van het hoger onderwijs in een wetenschappelijke of technische studierichting, op 1.000 personen uit de leeftijdsgroep van 20 tot 29 jaar	11,9	14,3	12,8
% van de bevolking uit de leeftijdsgroep van 25 tot 64 jaar die aangaven een opleiding te hebben gevolgd ¹	6,9	10,1	8,0
% van de ondernemingen die hun proces hebben geïnnoveerd ²	33,4	30,4	30,2
% van de omzet van de nieuwe producten ²	9,5	14,8	14,0
% van de innoverende ondernemingen voor wie het veroveren van nieuwe markten een belangrijke doelstelling van de innovatie is	27,1	42,0	36,5
% ondernemingen met marketinginnovatie ²	29,5	31,6	27,1
Ondernemingsactiviteit in voorbereiding of recentlijk aangevat ³ (in % van het aantal ondervraagden)	5,2	7,1	6,9

Bronnen: EC, Eurostat.

¹ Indicator van life-long learning

² Gegevens op basis van CIS enquête (2006-2008)

³ Gegevens voor 2009 op basis van de Entrepreneurship Survey.

Actie: De overheid kan haar middelen herallocceren naar R&D uitgaven aangezien het Belgisch niveau hier ondermaats blijft.

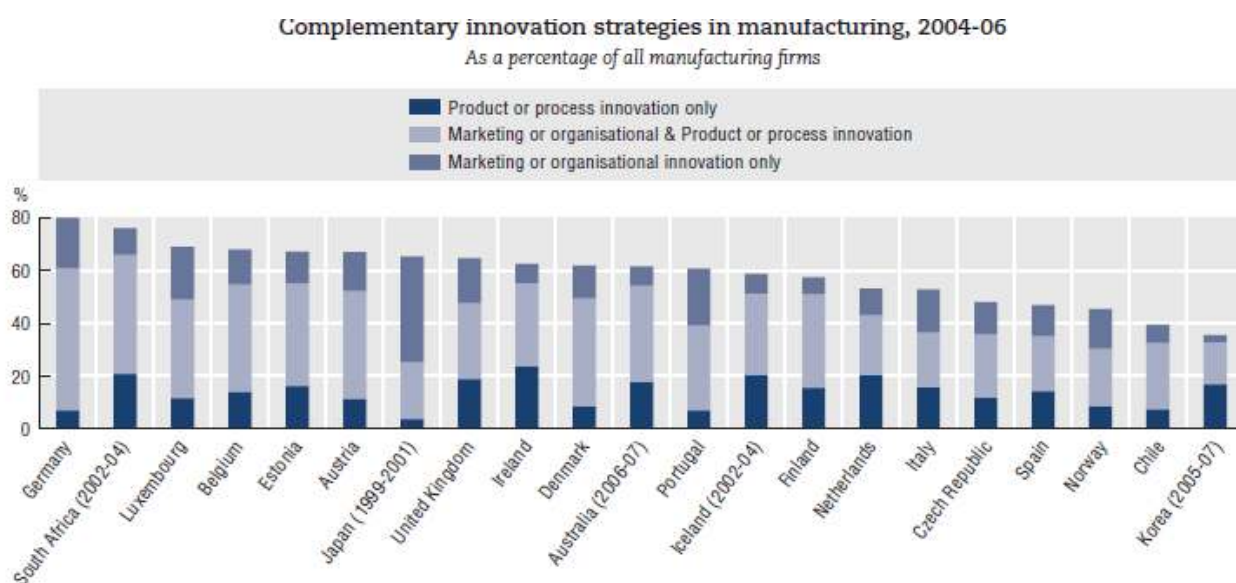

5.3.4. De ruime innovatieketen

De R&D-ondersteuning door overheden is veelal gericht op technologische product- of procesinnovaties. De innovatieketen van industriële bedrijven is natuurlijk veel ruimer. De meeste industriebedrijven die innoveren combineren product- of procesinnovaties met marketing of organisatorische innovaties. De beste bedrijven kunnen technologische innovaties optimaal omkaderen met marketing en organisatorische innovaties. Dit is geen verrassing omdat een nieuw productgamma of het integreren van nieuwe productieprocessen ondersteund moet worden op diverse fronten. Bedrijven die alleen technologisch innoveren maar er niet in slagen om deze te ondersteunen en te omkaderen met de juiste marketing en organisatie, dreigen hun technologisch potentieel onder te benutten.

In grafiek 22 valt op dat Duitse bedrijven sterk inzetten op deze combinatie van innovatiestrategieën. Deze complementaire benadering van innovatie kan een indicatie zijn van een sterke klant-gerichtheid. Een nieuw product of een nieuwe technologie vraagt een specifieke omkadering zodat de potentiële klanten zicht krijgen op de geboden meerwaarde. Er zijn blijkbaar weinig Duitse industriebedrijven die hun innovatieactiviteiten beperken tot alleen een product- of procesinnovatie. Ook valt op dat een aanzienlijk aandeel van de innoverende industriebedrijven hun innovatieactiviteiten beperken tot marketing en organisatie. 'Zachte' innovaties zijn dus ook zeer belangrijk in technologie- en industriesectoren. Tenslotte leert de grafiek dat Zuid-Koreaanse industriebedrijven achterblijven inzake complementaire innovatiestrategieën.

Grafiek 23: Complementaire innovatiestrategieën in de industrie

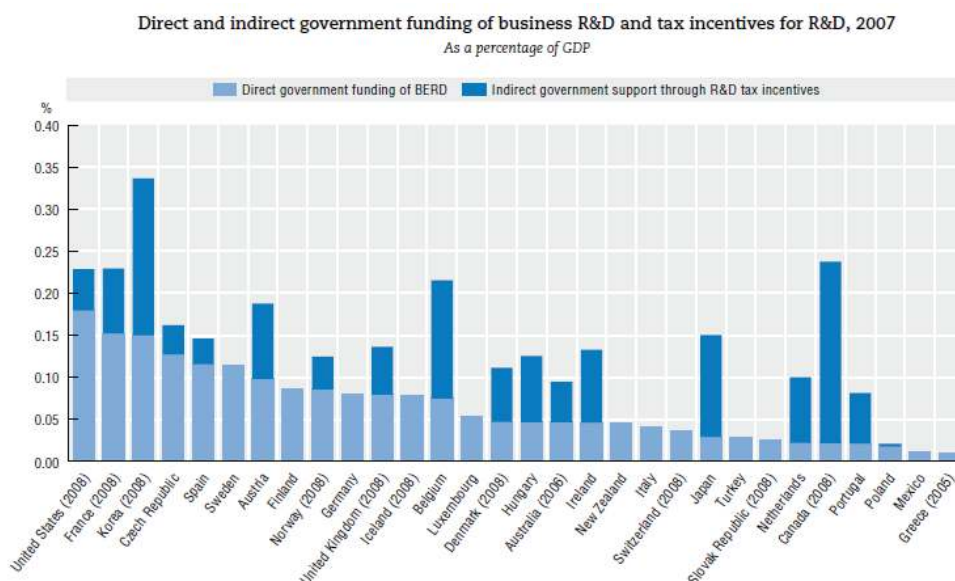

Bron: OECD, Innovation microdata project based on CIS-2006

Overheden kunnen op diverse manieren de bedrijfsinvesteringen in productiviteitsverbeterende activa stimuleren. Elk land heeft hiervoor specifieke fiscale maatregelen. In internationale vergelijkingen van de rol van de overheid in het innovatiebeleid gaat traditioneel veel aandacht naar de directe overheidssteun voor bedrijfsinvesteringen in R&D. R&D-inspanningen zijn van zeer groot belang maar zijn slechts een deel van een ruimer verhaal. Deze directe overheidssteun is van zeer diverse aard: contracten, leningen en subsidies en verlaagt de totale R&D-kost voor de ontvangende bedrijven. Naast deze directe en relatief transparante R&D-steun is er de fiscale behandeling van private R&D-uitgaven. De impact van fiscale aftrekmogelijkheden en fiscale subsidies op de totale kost van R&D-projecten is veel minder transparant en wordt veelal niet als R&D-steun gerapporteerd door de 'ontvangende' bedrijven. Daarnaast zijn er specifieke verlagingen van de loonkosten van R&D-werknemers in België, Frankrijk, Spanje en Zuid-Korea. Ook de fiscale behandeling van patentontvangsten kan resulteren in een indirecte R&D-ondersteuning. Via een gerichte vragenlijst reconstrueerde de OESO deze indirecte R&D-steun aan private bedrijven.

Uit grafiek 23 blijkt dat het totaalbeeld na directe en indirecte R&D-steun zeer sterk afwijkt van de traditionele analyse waarbij alleen de directe R&D-steun wordt gerapporteerd. Inzake directe R&D-steun wordt de rangschikking aangevoerd door de VS, gevolgd door Frankrijk en Zuid-Korea. Voor Belgische bedrijven is de directe R&D-steun eerder middelmatig en quasi gelijk aan de ondersteuning in Duitsland en het VK. Na toevoeging van de indirecte steun verschuift het beeld aanzienlijk. Zuid-Korea biedt met voorsprong de hoogste ondersteuning van private R&D-uitgaven, vanop enige afstand gevolgd door Canada, de VS, Frankrijk en België. In de Europese Unie genieten Belgische en Franse bedrijven van de meest genereuze R&D-ondersteuning. De fiscale kortingen voor de tewerkstelling van R&D-werknemers speelt hier een belangrijke rol. Private bedrijven genieten in 2007 in ons land van een totale R&D-ondersteuning van ongeveer 0,25% van het BBP. Het verschil met bijvoorbeeld Duitse, Finse of Zweedse bedrijven is aanzienlijk.

Grafiek 24: Directe en indirecte overheidsondersteuning van R&D-uitgaven

Bron: OECD (2011). Measuring innovation

Acties:

In plaats van enkel te mikken op product –en procesinnovatie complementaire innovatiestrategieën ontwikkelen.

Ons niet verkijken op alleen de directe uitgaven aan R&D maar ook rekening houden met de fiscale indirecte ondersteuning ervan.

5.3.5. Exportinnovatie op zijn Duits

Van alle industrielanden heeft Duitsland met grote voorsprong het grootste handelsoverschot ten opzichte van de Aziatische groeimarkten. Dit handelsoverschot is niet alleen toe te schrijven aan de gekende multinationals zoals Siemens, SAP, Daimler of Volkswagen. Naar schatting tekenen Duitse KMO's voor ongeveer 45% van het Duitse handelsoverschot. Deze sterke prestaties van relatief onbekend Duitse KMO's wijzen niet op een nieuw fenomeen. Meer dan 20 jaar geleden ontrafelde Hermann Simon voor het eerst het geheim van deze hidden champions of onbekende groeikampioenen waarvan er elk jaar een resem de KMO-status ontgroeien en industriële giganten worden (genre Würth, SAP, Kärcher). In zijn recente boek 'Hidden Champions van de 21ste Eeuw' analyseert Simon het zo typerende concurrentievoordeel van de hidden champions. Uit zijn detailanalyse van duizenden hidden champions blijkt dat productkwaliteit, contact met de klant en advies aan de klant van doorslaggevend belang zijn om een concurrentievoordeel op te bouwen. Tabel 13

Tabel 13: Concurrentievoordeel van de hidden champions volgens Simon

Productkwaliteit	58%
Contact met de klant	48%
Advies	48%
Leveringsbetrouwbaarheid	44%
Kosteneffectiviteit	41%
After-sales	40%
Systeemintegratie	37%
Logistieke flexibiliteit	31%
Distributie	22%
Samenwerking met leveranciers	13%
Patenten	12%
Reclame	7%
Prijs	6%

Bron: Hermann Simon (2009). Hidden Champions van de 21ste Eeuw, p.201

Actie:

Vooraf innoveren in niet-kostprijsgevoelige elementen van concurrentiekracht.

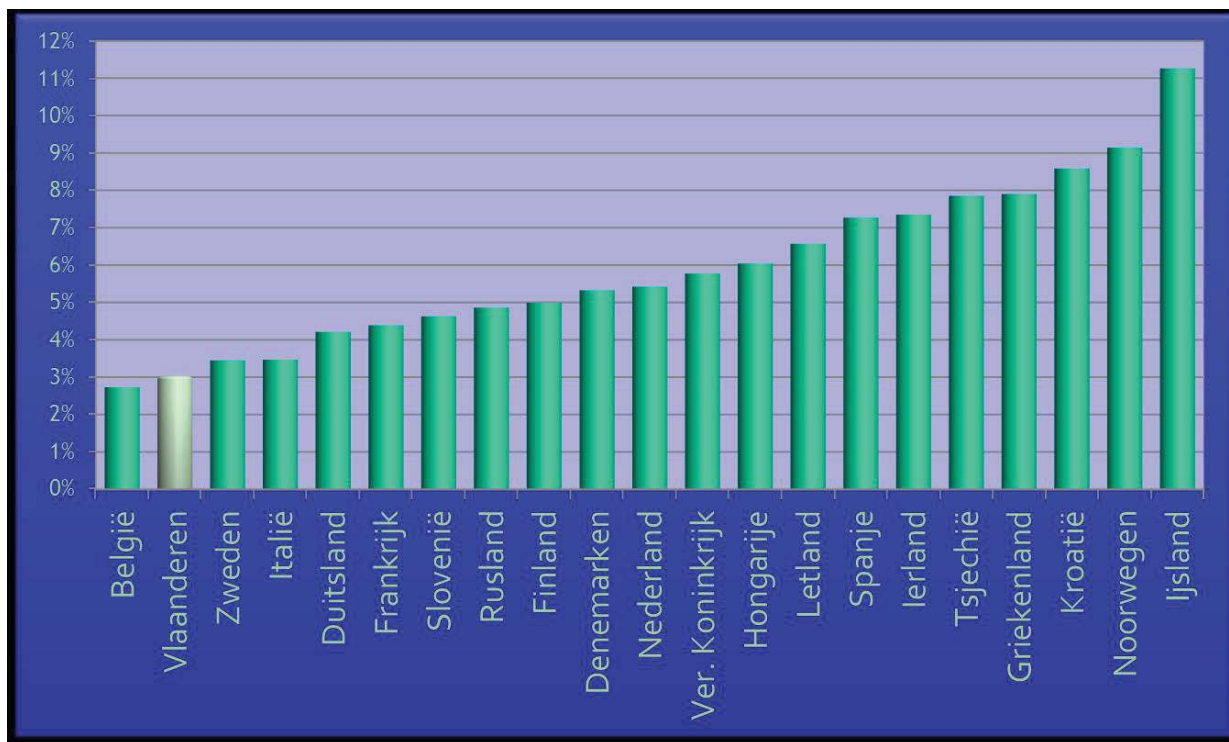
biedt een globaal overzicht van de bronnen van het concurrentievoordeel.

Productkwaliteit en een zeer intense klantenrelatie zijn de basistroeven van de hidden champions. Het permanent streven naar productverbeteringen en het uitbouwen van – dure – netwerken in Azië zijn essentiële managementprioriteiten. Duitse KMO's hebben zwaar geïnvesteerd in voorraden, logistieke netwerken en opleiding van werknemers in de groeiemarkten. Dit zijn riskante investeringen die alleen kunnen renderen indien het bedrijf kan uitpakken met een superieure productkwaliteit. KMO's die liever niet het risico nemen om een dicht lokaal netwerk uit te bouwen ter ondersteuning van de lokale klanten kunnen natuurlijk werken met externe agenten in bestaande netwerken. Wie echter geavanceerde technologie wil verkopen aan klanten die 24u op 24u ondersteuning wensen, kan het zich niet permitteren om te werken zonder lokale en goed uitgeruste eigen servicepunten. Duitse bedrijven verkopen niet zomaar technologie; ze verkopen de beste technologie die ondersteund wordt met de best mogelijke service. En dan speelt de verkoopprijs niet zo'n rol. Prijsverschillen zijn minder belangrijk wanneer bedrijven concurreren op kwaliteit en service. Dit betekent natuurlijk niet dat loonkosten voor Duitse technologiebedrijven niet belangrijk zouden zijn. De ontwikkeling van de loonkosten is vooral van belang voor bedrijven die commodities of standaardproducten produceren tegen lage winstmarges. Wel is het een kwakkel om het Duitse exportsucces toe te schrijven aan de recente loonmatigingen. De loonmatiging kwam vooral ten goede van de arbeidsintensieve dienstenbedrijven die evenwel veel minder sterk groeiden dan de industriebedrijven die momenteel zorgen voor de sterke exportcijfers.

5.3.6. Ondernemerschap

Wat betreft toekomstig ondernemerschap presteert België bij de slechtste van de OECD. Ondernemingszin zit niet ingebed bij onze jongeren en als er ondernomen wordt is dit veelal met een risico-avers profiel. Een studie van de Koning Boudewijnstichting stelde zelfs vast dat bij jongeren de zin tot ondernemen nergens lager is dan bij ons.

Grafiek 25: Graad van jong ondernemerschap (GEM)

Bron: Koning Boudewijnstichting

Zo is het een probleem dat veel KMO's niet willen exporteren uit angst voor de risico's en onzekerheden die eraan verbonden zijn. Productiviteit, export en groei kunnen en moeten meer gebeuren door ondernemingen en meer ondernemers in diverse sectoren kunnen hierbij helpen.

Acties:

"Hoog toegevoegde waarde ondernemerschap" aanmoedigen en cultiveren bij de jongeren.

De KMO informeren over de risico's van het exporteren en hen leren zich hier tegen te verzekeren.

Naast het cultiveren van ondernemerschap kan men ook stappen ondernemen om buitenlandse "hoge toegevoegde waarde" ondernemers aan te trekken.

5.3.7. Internationalisatie

De export kan verhoogd worden door meer buitenlandse ondernemingen aan te trekken. Veelal door de negatieve loop van bepaalde indicatoren (loonkosten, aantal stakingsdagen, ...) valt België bij consultants redelijk snel buiten de shortlist. Naast het feit dat er iets gedaan moet worden aan de hoge kosten, is het aangeraden om dieper te onderzoeken welke factoren meespelen bij consultantbureaus betreffende de lokalisatiebeslissing, zodat hierop ingespeeld kan worden en dat België actief haar positieve punten in de kijker zet. Het is van belang om een focus te creëren naar buitenlandse beslissingsnemers. Informatie is hierbij een cruciaal gegeven. Kwalitatieve elementen moeten ook gebruikt worden.

Belangrijk is mee te nemen dat in vergelijking met de ons omringende landen, vooral de grote internationale bedrijven verantwoordelijk zijn voor onze export. Deze internationale bedrijven zijn zeer gevoelig voor bepaalde kostencomponenten (zoals loonkosten/energiekosten) en door een onzeker economisch en sociaal klimaat verliezen de Belgische dochterondernemingen veelal hun mandaten. Hierdoor zal er minder geïnvesteerd worden in deze ondernemingen, waardoor ze op hun beurt nog eens extra gevoelig zijn voor mogelijke herstructurerings.

Een groot deel van de "nieuwe export" wordt gecreëerd door KMO's. KMO's moeten sneller exporteren en hebben wat dit betreft zeer specifieke noden en informatievereisten. Maar ook goede relaties en de toegankelijkheid tot nieuwe markten via consulaten is iets waar aan gewerkt dient te worden. Om meer KMO's sneller te laten exporteren kan men een voorbeeld nemen aan Nederland, waar het starters- en exportbeleid geïntegreerd is.

Acties:

KMO's sneller laten exporteren door intensieve en doelgerichte begeleiding.

KMO's overhalen dat exporteren een optie is, door dit al vanaf de start mee te geven.

Schuif de positieve elementen (ziekenzorg, onderwijs, talenkennis) van België duidelijk naar voor bij buitenlandse beslissingsnemers.

Onderzoek de specifieke indicatoren die een grote rol spelen bij internationale bedrijven wanneer ze zich ergens wensen te vestigen en speel hier op in.

5.3.8. Diensten

Er liggen nog veel opportuniteiten in de dienstensectoren voor groei en productiviteitsstijging. Hierbij moeten de concurrentiebelemmeringen verder worden weggewerkt en de markten open gemaakt.

Een groot deel van de Belgische dienstensectoren zijn nog steeds gecapteerd, waardoor de incentive om efficiëntiewinsten te boeken niet aanwezig is bij het management. De dienstensector kan momenteel nog te veel omschreven worden als een aanbod gestuurde sector, meer vrijheid en concurrentie is nodig in deze sector, zodat de sterke Belgische punten (zoals onze ziekenzorg) ten volle uitgespeeld kunnen worden.

De rol van de overheid hierin is veel te groot en het zou voor de ontwikkeling van de sectoren beter zijn dat men gaat van een systeem met de overheid als actor, naar een systeem waar de overheid reguleert.

Acties:

Concurrentiebelemmeringen in de diensten indien mogelijk verlichten. De overheid kan veel beter het algemeen belang hierbij dienen door als regulator op te treden dan als actor.

5.3.9. Overheid

De overheid dient te kijken naar de toekomst en dan ook de nodige stappen nemen om de vooropgestelde doelen te bereiken. Zo zou ze de noodzakelijke infrastructuurwerken moeten uitvoeren die nodig zijn bijvoorbeeld inzake mobiliteit. Bij investeringen moet ingezet worden op harde infrastructuur. Hierbij moeten missing links worden weggewerkt

Naast de aanpassing van de infrastructuur is het ook belangrijk dat ze generieke maatregelen neemt die de algemene ontwikkeling van "future proof" sectoren kunnen ondersteunen. Er is nood aan meer professionaliteit bij de verschillende overheden. De toepassing van uitgebreide maatschappelijke kosten-baten studies voor alle grote beleidsinitiatieven kan zowel de geloofwaardigheid als de kosten efficiëntie van het beleid ten goede komen.

Aandacht dient besteed te worden aan de mobiliteitsproblematiek (capaciteitsverhoging of aanpassing), de beschikbare ruimte om zich te vestigen (bedrijven terreinen en de bereikbaarheid ervan) en overheidsefficiëntie.

5.3.10. Financiering

Bankfinanciering is, meer dan in andere landen, zeer dominant in ons land, maar dit zal (afhankelijk van de ontwikkelingen in Basel III) veranderen. De financieringsmix zal moeten veranderen en we zullen meer en meer aansluiten bij het Angelsaksische model waar zich meer via de markt gaat financieren.

Acties:

De overheid dient maatregelen te nemen om de toekomstige verschuivingen in financieringsmix te faciliteren. Hierbij dient in de richting gekeken te worden van elementen zoals promotie van kredietverzekeringen en zijn ook een degelijke risicospreiding en informatieverspreiding onontbeerlijk.

5.3.11. Onderwijs-arbeidsmarkt

We mogen echter de opportuniteiten van de crisis niet verliezen, maar van de situatie gebruik maken om doelgericht op bepaalde structurele problemen van onze economie in te spelen. Via het arbeidsmarktbeleid kunnen tegen minimale kosten prioriteiten gelegd worden (zoals op bijvoorbeeld knelpuntberoepen, jongerenwerkloosheid) die inspelen op de structurele problemen van onze economie.

Cruciaal is dat we in tijden van economische crisis geen verloren generatie creëren. Hierbij is de match van onderwijs en arbeidsmarkt essentieel. Het recente initiatief om sterk in te zetten op stages kan hierbij belangrijk zijn.

Menselijk kapitaal is het begin en het eindpunt van economische groei. Mensen werken aan de economische groei en willen hierdoor hun levenskwaliteit verhogen. Investeren in mensen is dan ook een evidente noodzaak in elk groeiverhaal. Het onderwijssysteem heeft vele belangrijke functies en mag niet alleen vanuit een prestatieperspectief beoordeeld worden. Toch is het noodzakelijk dat het onderwijs – of tenminste een deel van het onderwijs – jongeren adequaat voorbereidt op een economisch productieve loopbaan. De kwaliteit van onze scholen en universiteiten is dan ook van zeer groot belang voor ons toekomstig groeipotentieel.

Het verband tussen economische ontwikkeling en onderwijs blijkt wanneer de technologische sectoren klagen over een te beperkte uitstroom van pasafgestudeerde technici, ingenieurs en wetenschappers. Een daling van het aantal technologisch geschoolde jongeren hypothekeert het toekomstige groeipotentieel. Het aandeel van

nieuwe technologieën in de welvaartscreatie na de Tweede Wereldoorlog wordt veelal geschat op 75%. Voorts stelt de Amerikaanse Academy of Sciences dat technologen maar 4% vertegenwoordigen van de Amerikaanse arbeidsbevolking maar wel de jobs creëren waar de overige 96% direct of indirect afhankelijk van is. Dit laatste moet wellicht met een grote korrel zout genomen... Toch valt het hefboomeffect van technologie moeilijk te ontkennen.

Het bestendigen van de technologische dynamiek is afhankelijk van de instroom van jong talent in de technologiesectoren. Deze instroom sputtert omdat scholieren en studenten in de VS en in Europa EU-lidstaten zijn recent programma's opgestart om jongeren te motiveren tot het aanvangen van technologische studies. Hierbij kan de vraag gesteld worden of Europese jongeren werkelijk een beperkte 'technologise interesse' zouden hebben. Uit hun dagdagelijks gedrag blijkt alvast geen aversie voor technologie. Heel wat jongeren maken vlot gebruik van allerhande ICT-toepassingen en zijn sterk geïnteresseerd in bijvoorbeeld milieuvraagstukken die altijd een belangrijke technologische dimensie hebben.

In heel wat Europese landen en ook in de Verenigde Staten is een geanimeerd debat gaande over de problematische ontscholing van het onderwijs. De publicatie van de recente PISA evaluatie van de OESO zorgde voor een schokgolf in de VS omdat Shanghai voor het eerst deelnam en alle andere deelnemende landen ver achter zich liet (zie Tabel 14).

Tabel 14: PISA-rangschikking voor leesvaardigheid, wiskunde en wetenschap

	Lezen	Wiskunde	Wetenschap
OESO-gemiddelde	493	496	501
Shanghai-China	556	600	575
Korea	539	546	538
Finland	536	541	554
Hong Kong (China)	533	555	549
Singapore	526	562	542
Canada	524	527	529
Nieuw-Zeeland	521	519	532
Japan	520	529	539
Australië	515	514	527
Nederland	508	526	522
België	506	515	507
Verenigde Staten	500	487	502
Zweden	497	494	495
Duitsland	497	513	520
Frankrijk	496	497	498
Denemarken	495	503	499
Verenigd Koninkrijk	494	492	514

Bron: OECD, PISA 2009 database (www.pisa.oecd.org)

Belgische scholieren presteren behoorlijk in de PISA-vergelijking maar doen het iets minder goed dan de Nederlanders. In Nederland praat men openlijk over het problematisch lage prestatieniveau in het middelbare onderwijs en wil men meer gaan differentiëren om de sterke leerlingen beter hun talenten te laten ontwikkelen. In Vlaanderen wil de minister het middelbare onderwijs dan weer meer uniform maken – iedereen samen in een soort middenschool met een differentiatie vanaf 14 jaar – wat de facto neerkomt op het afschaffen van de sterkste richtingen die traditioneel de beste studenten afleveren aan de universiteiten en hogescholen. De geplande hervorming wordt dikwijls verdedigd door te verwijzen naar de uitstekende prestaties van Finland. Finland heeft inderdaad een systeem met gemeenschappelijke jaren in het middelbare onderwijs maar dit is ook het geval in Zweden en in mindere mate in Denemarken en Duitsland. En van alle rijke landen presteert vooral Zweden op alle dimensies uitgesproken zwak. Het Finse succes is niet noodzakelijk alleen toe te schrijven aan de gemeenschappelijke componenten in de organisatie van het middelbare onderwijs. De vrije schoolkeuze is in Finland aan beperkingen onderhevig. Het debat dat ondertussen hierover gevoerd wordt, is dan ook erg essentieel.

Merken we tenslotte op dat uit onderzoek steevast naar boven komt dat de kwaliteit van het onderwijs uiteindelijk vooral afhangt van de kwaliteit van de leerkracht. Landen zoals Finland realiseren dit o.a. door een streng ingangsexamen te organiseren alvorens studenten worden toegelaten tot de studies (master) die leiden naar het leerkrachtenberoep. 90% slaagt niet! Ook Nederland denkt aan een toegangsbeperking voor instromers in de leraaropleiding. McKinsey stelt dat het gemiddelde academische niveau van leerkrachten in 's werelds beste onderwijssystemen tot het hoogste deciel behoort, en dat 10% van hun tijd wordt besteed aan hun eigen professionele ontwikkeling⁸.

---

⁸ McKinsey & Company, How the world's best-performing school systems come out on top

---

Acties:

Vooraf investeren in betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt.

Erg veel voorzichtigheid aan de dag leggen met grote hervormingen van het onderwijs maar vooral investeren in de kwaliteit van leerkrachten.

5.3.12. Beleidsevaluatie

Uiteraard is het essentieel dat overheidsbestedingen zo effectief mogelijk gebeuren. We hebben al heel dure projecten zien passeren zonder dat effectief duidelijk was dat de middelen hiertoe niet beter op een alternatieve wijze aangewend werden. We hebben dus nood aan de reflex om beleid regelmatig en objectief te evalueren en bij te sturen.

Te vaak wordt dit gezien als het toegeven van kwetsbaarheid maar in een sterk veranderende omgeving is een zekere vorm van trial & error onvermijdelijk. Zie ook het voorbeeld met het Vlaams vernieuwd energiebeleid waar men nu veel korter op de bal zal spelen om subsidiëring aan te passen. Een nieuw observatorium zal het steunmechanisme permanent controleren om de steun af te stemmen op de exacte nood. Als de technologie minder kost of als de elektriciteitsprijs stijgt, is er minder steun nodig. De steun wordt dan aangepast. Dit toont dat men ook effectief uit vergissingen uit het verleden kan leren.

Ook voor grote projecten is een meer rationele afweging gewenst. Waarom de Vlaamse praktijk dat voor haveninvesteringen boven de 10 miljoen euro een voldragen maatschappelijke kostenbatenanalyse verplicht is niet veralgemenen naar alle overheidsinvesteringen (Oosterweel,...).

Administratieve vereenvoudiging kan in een relancebeleid ook een grote hefboom vormen tegen een minimale kost.

Voor duurzame economische groei en sociale bescherming.